Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární a preprimární edukace

Vliv programu EKOŠKOLA na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole

Diplomová práce

Autor: Martina Zvolánková
Studijní program: Předškolní a mimoškolní pedagogika
Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy
Vedoucí práce: RNDr. Machková Veronika, Ph.D.

Hradec Králové 2019

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor:	**Martina Zvolánková**
Studium:	P17K0157
Studijní program:	N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika
Studijní obor:	Pedagogika předškolního věku
Název diplomové práce:	**Vliv programu EKOŠKOLA na rozvoj osobnosti žáka mateřské školy**
Název diplomové práce AJ:	Influence of EKOŠKOLA programme on children personality development in kindergarten school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce popisuje program Ekoškola a kromě seznámení s metodikou je cílem práce zjistit, jaký vliv má program na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole. V teoretické části jsou definované základní pojmy tématu. Je zde popsaný program Ekoškola a jeho evaluace provedená vzdělávacím centrem Tereza. Přihlíží se k vývoji dítěte a jeho specifickým zvláštnostem, čemuž je věnována další kapitola. Nelze opomenout Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, který je uveden se zřetelem na ekologickou výchovu a jsou zde uvedeny činnosti programu Ekoškola, které naplňují vzdělávací program. Praktická část má dvě části. První popisuje program Ekoškola v praxi v mateřské škole. V druhé části se zjišťuje vliv programu Ekoškola na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole pomocí srovnání dotazníků dětí z MŠ, zabývající se programem Ekoškola a dětí z běžné mateřské školy.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (2004). Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. SŮROVÁ, E., SMRČKA, J. a kol. (2015). Ekoškola: Příručka pro učitele mateřských škol. Praha: Tereza. VÁGNEROVÁ, M. (2010). Psychologie osobnosti. Praha: Karolinum. Sdružení TEREZA Ekoškola (2007). Analýza. Praha: Sdružení TEREZA. Sdružení TEREZA Ekoškola (2007). Příručka dobré praxe. Praha: Sdružení TEREZA. Sdružení TEREZA Ekoškola (2007). Příručka pro školy. Praha: Sdružení TEREZA.

Garantující pracoviště:	Ústav primární a preprimární edukace, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	RNDr. Veronika Machková, Ph.D.
Oponent:	doc. PaedDr. Martina Maněnová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 31.5.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10.4.2019 …….

Poděkování

Děkuji paní RNDr. Veronice Machkové, Ph.D. za její cenné rady, čas, vstřícnost, trpělivost a odborné vedení při zpracování této diplomové práce. Též děkuji všem ředitelkám, učitelkám a hlavně dětem, které se účastnily výzkumného šetření. V neposlední řadě děkuji svým nejbližším za trpělivost a podporu, kterou mi při studiu projevovali.

Anotace

ZVOLÁNKOVÁ, Martina. Vliv programu EKOŠKOLA na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 60 s. Diplomová práce.

Diplomová práce popisuje program Ekoškola a kromě seznámení s jeho metodikou je cílem práce zjistit, jaký vliv má program na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole (MŠ). V teoretické části jsou definované základní pojmy tématu. Je zde popsaný program Ekoškola a jeho evaluace provedená vzdělávacím centrem Tereza. Přihlíží se k vývoji dítěte a jeho specifickým zvláštnostem, čemuž je věnována další kapitola. Nelze opomenout Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, který je uveden se zřetelem na ekologickou výchovu a jsou zde uvedeny činnosti programu Ekoškola, které naplňují vzdělávací program. V praktické je popsána realizace programu Ekoškola v praxi v mateřské škole. Následně je zjišťován vliv programu Ekoškola na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole pomocí srovnání dotazníků dětí z MŠ, zabývající se programem Ekoškola a dětí z běžné mateřské školy.

Klíčová slova: program Ekoškola, sdružení Tereza, environmentální postoje, předškolní věk, předškolní vzdělávání, mateřská škola

Annotation

ZVOLÁNKOVÁ, Martina. Influence of EKOŠKOLA programme on children personality development in kindergarten school. Hradec Králové: Faculty of Education University of Hradec Králové, 2019. 60 p. Magister Degree Thesis.

Diploma thesis describes Ekoškola programme and besides introduction with methodology it´s objective is to find out, amount of influence of the program on child´s personality development in kindergarten. In theoretical part there are defined basic concepts of the program. There is described Ekoškola program and his evaluation done by educational center Tereza. It is with consideration of child´s evolution and it´s specifics, which is covered in next chapter. We cannot forget Framework education programme for pre-school education, which is stated with focus on environmental education and where are described activities of the Ekoškola programme, which fulfill educational programme. Practical part is divided into two parts. First describes Ekoškola programme in practice in kindergarten. In second part it is measured the influence of Ekoškola programme on child´s evolution in kindergarten by comparing questionnaire´s and interviews with children from two different kindergarten´s. One with active Ekoškola programme and one without Ekoškola programme.

Key words: Eco-School Program, association of TEREZA, environmental attitudes, preschool age, preschool education, kindergarten

Obsah

Úvod **10**

Teoretická část **11**

1 Environmentální výchova 11

1.1 Vymezení základních pojmů 11

1.2 Environmentální výchova v kurikulu předškolního vzdělávání 13

1.2.1 Obsah předškolního vzdělávání 13

2 Program Ekoškola 15

2.1 Vazba programu Ekoškola na RVP PV 16

2.1.1 Dítě a jeho tělo 16

2.1.2 Dítě a jeho psychika 16

2.1.3 Dítě a ten druhý 17

2.1.4 Dítě a společnost 17

2.1.5 Dítě a svět 17

2.2 Charakteristika programu pro mateřské školy 18

2.3 Metodika sedmi kroků 19

2.4 Evaluace programu Ekoškola 22

3 Dítě předškolního věku a environmentální výchova 26

3.1 Základní pojmy kapitoly 26

3.2 Vývoj osobnosti dítěte v předškolním věku v kontextu na environmentální výchovu 27

Praktická část **30**

4 Program Ekoškola v praxi 30

4.1 Charakteristika mateřské školy 30

4.2 Popis realizace programu Ekoškola 30

5 Výzkumné šetření 36

5.1 Cíle, otázky a hypotézy výzkumného šetření 36

5.2 Metodologie výzkumného šetření 36
5.3 Charakteristika výzkumného vzorku 37
5.4 Výsledky výzkumného šetření 37
6 Shrnutí a diskuse výsledků výzkumného šetření 52
7 Doporučení pro praxi 54
Závěr 56
Zdroje 57
Seznam příloh 60

“Každý člověk je o to lepší a ušlechtilejší, oč více si váží přírody. Kdo si váží přírody, ten ji i miluje. Láska k přírodě by se měla vštěpovat dětem v rodinách i ve škole jako jedna z nejvzácnějších vlastností člověka.“

Jan Amos Komenský

“Je lepší zažehnout jedno malé světélko, než celý život proklínat temnotu.”

Lao C´

Úvod

Téma diplomové práce bylo zvoleno na základě zapojení se do programu Ekoškola v mateřské škole, kde pracuji. Program byl velmi zajímavý a podnětný, proto se v mateřské škole ujal. Chtěli jsme vést děti k lásce k přírodě. Líbil se nám styl vedení dětí i náplň schůzek. Postupem času jsme začali přemýšlet nad tím, zda práce v programu Ekoškola má vliv na rozvoj osobnosti dětí, a proto je tématem diplomové práce.

Program Ekoškola je komplexní metodika pro vzdělávání dětí v environmentální oblasti. Klade si za cíl učit děti dívat se kolem sebe, přemýšlet o důsledcích svého jednání, vést je k zodpovědnosti za životní prostředí. Chce rozvíjet kompetence dětí.

Cílem diplomové práce je **popsat program Ekoškola a vyhodnotit jeho vliv na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole.**

Teoretická část práce je podložena odbornou literaturou a je členěna do tří kapitol.
V první kapitole jsou definované základní pojmy, které souvisí s tématem práce a které se v ní objevují.

V druhé kapitole je představen program Ekoškola. Je zde uveden, jak skrze metodiku může být naplňován RVP PV. Dále kapitola obsahuje obecnou charakteristiku programu, jeho zaměření, cíle, metodiku. Také je zde popsaná evaluace programu, kterou provádělo vzdělávací centrum Tereza.

Třetí kapitola je věnována vývoji dítěte v předškolním věku a jeho specifikům, na které je potřeba brát ohled při práci s dětmi. Je tam popsané jejich vnímání světa, chyby, kterých se při jeho interpretaci dopouštějí.

Praktická část se skládá ze dvou částí. V první je popsána realizace programu Ekoškoly v praxi. Druhou část tvoří popis výzkumného šetření a analýza jeho výsledků, jehož cílem je zjistit vliv programu Ekoškola na rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku. Nástrojem je převzatý a upravený dotazník a následný rozhovor s dětmi.

1 Environmentální výchova

V kapitole jsou vymezeny základní pojmy, které se týkají environmentální výchovy a také se zde zabýváme základním dokumentem předškolního vzdělávání - Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání.

1.1 Vymezení základních pojmů

Nejprve je třeba definovat základní pojmy, které se v diplomové práci vyskytují nebo se tématu bezprostředně týkají.

Ekologie *"je vědní obor, který se zabývá vztahy mezi jednotlivými organismy a jejich prostředím a mezi organismy navzájem."* (Horká, 1994, s. 4) Název pochází z řeckého slova "oikos" , což se překládá jako "dům", "obydlí". Termín zavedl německý biolog Haeckel (1834 - 1919), který se zabýval faktory životního prostředí, které ovlivňují život některých živočichů.

Pojem výchova vymezuje Horká (Horká, 1996, s. 8) jako: *"cílevědomé rozvíjení uceleného, uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka k světu, tj. k přírodě, společnosti i k sobě samému"* (1996, s. 7).

Další významné pojmy jsou **environmentální výchova a výchova ekologická**. V češtině vznikly kolem pojmů nejasnosti. Jak píše Máchal (2007, s. 14), pro účely ekopedagogické můžeme pojmy environmentální výchova a výchova ekologická považovat za stejnocenné. Máchal (2007, s. 172 - 173) definuje ekologickou (environmentální) výchovu jako:

"Veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: zvyšovat spoluodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života."

Podobně je definována ekologická výchova i v další publikaci:
"Získávání základních poznatků a vědomostí o vztazích a souvislostech v životním prostředí. Jedná se o poznání a pochopení živé a neživé přírody, vztahů mezi jednotlivými organismy, působení člověka na přírodu, včetně poznání důsledků lidských činností, působících devastaci a ohrožení kvality vody, vzduchu, půdy, rostlin a zvířat s následným ohrožením lidského zdraví, ale i všeho živého na naší Zemi"
(Bureš et al., 1996, s. 5).

Nabízí se otázka, jak můžeme definovat přírodu nebo životní prostředí, pojmy, které obsahuje definice environmentální výchovy.
Přírodu definuje Ottova všeobecná encyklopedie (2003, s. 276) jako *"obecně souhrn všeho jsoucího, co nebylo vytvořeno člověkem, tedy to co vzniklo přirozeně (evolucí ap.), popř. bylo stvořeno Bohem."*

Také s problematikou souvisí pojem ekologické myšlení. Kvasničková (2013, s. 25) definuje pojem ekologické myšlení jako: *"Způsob myšlení, který bere v úvahu vzájemné vztahy mezi jednotlivými jevy a ději v životním prostředí."*
Máchal (2008, s. 17) píše: *"Ekologické myšlení vede k domýšlení důsledků veškerých lidských zásahů do přírodního prostředí, k praktickému využívání ekologických poznatků a souvislostí."*

Životní prostředí charakterizuje zákon o životním prostředí:
"Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie"
(Zákon č.17/92 o životním prostředí, § 2).

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO)
"Se provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách" (Zákon č.17/92 o životním prostředí, § 16).

Obsahem EVVO je především vytváření pozitivních postojů k životnímu prostředí (k čemuž patří znalost a ochrana prostředí i úcta k životu ve všech jeho formách) a také pochopení vzájemné provázanosti sociální, ekonomické a kulturní oblastí (Cenia, 2016).

1.2 Environmentální výchova v kurikulu předškolního vzdělávání

Naplňování cílů v oblastech environmentální výchovy v mateřských školách je pro pedagogy závazné. Cíle jsou ukotveny v dokumentu Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV). Program Ekoškola je pomáhá pedagogům naplňovat.

1.2.1 Obsah předškolního vzdělávání

Obsah předškolního vzdělávání představuje hlavní prostředek, jak dítě v mateřské škole vzdělávat. *"Je vymezen tak, aby sloužil k naplňování vzdělávacích záměrů a dosahování vzdělávacích cílů"* (RVP PV, 2004, s. 14). Vzdělávací obsah je formulován pro celou věkovou skupinu společně, to znamená pro děti od 3 do 6 (7) let.
Je rozdělený do pěti oblastí, učivo je rozděleno z důvodu lepší orientovanosti v obsahu. Vzdělávací obsah představuje kompaktní a vnitřně propojený celek, jednotlivé oblasti se vzájemně prolínají a doplňují. Proto je třeba v praxi oblasti, co nejvíce propojovat, tím bude vzdělávání přirozenější, účinnější a hodnotnější.
Oblasti vzdělávacího obsahu jsou biologická, psychologická, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální.
Jsou nazvány:

- Dítě a jeho tělo
- Dítě a jeho psychika
- Dítě a ten druhý
- Dítě a společnost
- Dítě a svět

Oblasti vzdělávacího obsahu tvoří dílčí cíle, vzdělávací nabídka, očekávané výstupy a rizika. Dílčí cíle "stanovují" na co se má pedagog během vzdělávání zaměřovat, co má sledovat. Vzdělávací nabídka představuje souhrn praktických i intelektových činností,

pomocí kterých učitel dosahuje cílů. Očekávané výstupy jsou dílčí cíle, ke kterým by mělo dítě směřovat během předškolní docházky. Jejich dosažení není povinné, každé dítě dosáhne své individuální úrovně. Rizika pedagoga upozorňují na věci, které by mohly ohrozit úspěch vzdělávání v dané oblasti.

Environmentální výchově se věnuje primárně vzdělávací oblast Dítě a svět, ale díky propojenosti všech oblastí se v každé z nich můžeme věnovat environmentálnímu vzdělávání.

2 Program Ekoškola

Kapitola objasňuje, co je program Ekoškola, jaké jsou jeho cíle, jak vznikl, kdo ho vytvořil. Je zde popsaná jeho vazba na dokument RVP PV. Také jsou zde popsaná témata, kterými se zabývá a kroky, podle kterých se v programu postupuje. Na závěr jsou v něm uvedeny výsledky evaluace programu ve zkušebním roce jeho fungování.

Program Ekoškola je mezinárodní vzdělávací program, který vznikl v roce 1994 v Kodani. Od té doby se rozšířil do celého světa. Dnes v programu pracuje 49 000 škol, 16 000 000 žáků z 64 zemí, čímž se stal **největším vzdělávacím programem pro školy na světě**. Vznikl z potřeby zapojovat mladé lidi do rozhodování o životním prostředí a podporovat udržitelný rozvoj (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).
Jeho mottem je: *"Pověz mi a zapomenu; ukaž mi, a já si vzpomenu; ale nech mne se zúčastnit a já pochopím."* (Konfucius).

Velký boom zaznamenal program v poslední době v Rusku. Nejen, že se učitelé aktivně zapojili do programu, ale vkládají do něj nové nápady spojené zejména s tématem recyklace. Například vybudovaly na pozemku MŠ hřiště z odpadového materiálu, jako jsou plasty a pneumatiky, celé dětské hřiště (Foundation of environmental education, 2017).

Cílem je naučit děti dívat se kolem sebe, přemýšlet o důsledcích svého jednání, ale hlavně realizovat ve vlastní škole změny k lepšímu. Učí je být aktivní, rozhodovat, kriticky myslet a přebírat zodpovědnost za naplňování cílů a konkrétních úkolů. Skrze projekt se zapojují provozní zaměstnanci školy, pedagogové, ale i rodiče.
Na mezinárodní úrovni projekt koordinuje nezisková organizace Foundation for Environmental Education (FEE). V České republice program zavedlo v roce 2005 vzdělávací centrum Tereza. Umožnilo základním a středním školám se zapojit. "*Začínali jsme s 10 pilotními školami, stručnou metodikou vytištěnou na papírech a 4 tématy na zkoušku*" (Sdružení Tereza, 2016).
Od té doby se program velmi rozšířil, dnes program využívá více jak 400 škol. Tým Terezy postupně vytvořil příručky pro učitele a žáky, pracovní listy do výuky, podporuje pedagogy pořádáním vzdělávacích seminářů i osobními konzultacemi přímo

ve škole, kde program realizují. V celé České republice je vytvořena síť krajských konzultantů, kteří školám pomáhají (Eco-Schools, 2009).

2.1 Vazba programu Ekoškola na RVP PV

V kapitole se pojednává o tom, jak může být skrze program Ekoškola naplňován dokument RVP PV.

2.1.1 Dítě a jeho tělo

"Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je k zdravým životním návykům a postojům" (RVP PV, 2004, s. 16).

Vzdělávací oblast sice s tématem ochrany přírody nesouvisí, ale mnoho činností v rámci programu se jí týká. Děti například prozkoumávají blízké okolí školky, čímž si zlepšují fyzickou kondici a orientaci v prostoru, sbírají odpadky v lese, čímž se zvyšuje jejich vytrvalost a obratnost, vytvářejí domeček pro ježka, hmyzí hotel.
Zároveň při zkoumání přírody využívají smysly a vědomě se přizpůsobují podmínkám terénu a počasí. Mohou si zkusit, jaké je to jít poslepu, poznávat věci po hmatu, rozeznávat barvy, chutě, zvuky, tvary (Leblová, 2016, s. 22-23).

2.1.2 Dítě a jeho psychika

"Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti psychologické je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení" (RVP PV, 2004, s. 18).

Mnoho cílů z této oblasti rozvíjí program Ekoškola. Děti se učí pracovat na úkolech, učí se v souvislostech poznatky o environmentálním vzdělávání, učí se naslouchat,

vyjádřit svůj názor, přijímat názory ostatních, rozvíjet svou kreativitu. Děti například vymýšlejí plán činností, jak zlepšit fungování školy ve smyslu ekologickém. Dále tvoří piktogramy pro různé úkoly, předávají své zkušenosti ostatním dětem ve třídě.

2.1.3 Dítě a ten druhý

"Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů" (RVP PV, 2004, s. 24).

Opět program Ekoškola krásně naplňuje. Děti v ekotýmu si v průběhu schůzek mezi sebou budují vztahy, přičemž to jsou děti z různých tříd, které by jinak ani neměly možnost spolupracovat. Hlavně však vzniká partnerský vztah mezi učiteli a dětmi, mezi provozními zaměstnanci a dětmi a mezi rodiči a dětmi. Program vylepšuje také vztahy rodičů a učitelů.

2.1.4 Dítě a společnost

"Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti sociálně-kulturní, je uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, vést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění. Pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu se aktivně podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí" (RVP PV, 2004, s. 26).

V programu Ekoškola si děti vytvářejí pravidla, podle kterých pak tým funguje. Také děti vytvářejí ekokodex, který stanovuje pravidla pro celou mateřskou školu a který má pomoci škole být více ohleduplná k životnímu prostředí. Zároveň se děti účastní pořádání akcí pro veřejnost.

2.1.5 Dítě a svět

"Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění. O vlivu člověka na životní prostředí - počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu - a

vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí" (RVP PV, 2004, s. 29).

Všechny oblasti v programu směřují k naplnění tohoto požadavku RVP PV. Děti se učí o přírodě přemýšlet a diskutovat. Seznamují se s prostředím mateřské školy a jejím blízkým okolím. Učí se starat o zahradu a záhonky - plít plevel, pravidelně je zalévat. Také pečují o květiny uvnitř školky. Pedagogové děti přivádějí k uvědomění, že svou činností můžeme prostředí chránit a vylepšovat nebo naopak ničit.

2.2 Charakteristika programu pro mateřské školy

Program Ekoškola se od jiných programů odlišuje tím, že není tvořen pouze sledem dílčích aktivit a projektů, ale je postaven na sedmi krocích, které na sebe navazují. *"Sedm kroků umožňuje, aby děti měnily prostředí školy a své návyky a aby celá škola byla šetrnější k životnímu prostředí"* (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015, s. 5).
Hlavním předpokladem smysluplnosti programu je vlastní aktivita dětí a také zapálení pedagogové. Ti se v programu uplatňují jako **průvodci**, dávají dětem prostor pro vyjádření vlastních názorů a nápadů. Svou roli hrají i rodiče a provozní zaměstnanci, kteří jsou k činnosti přizváni. Děti se postupně učí, jak zjišťovat příčinu problému, navrhovat řešení, realizovat nápady.

Jelikož je téma ochrany přírody rozsáhlé a těžko lze realizovat změny v mnoha oblastech najednou, jsou pro Ekoškolu připravena čtyři témata, ze kterých si škola vždy jedno nebo dvě vybere.
Prvním tématem jsou **odpady**. Cílem je především naučit děti, jak předcházet vzniku odpadu, jak ho využívat, jak ho třídit.
Další oblastí je **jídlo**. Tam se děti seznamují se vším, co se týká zodpovědné spotřeby jídla. Zjišťují, jaký je původ potravin, proč jsou lokální potraviny šetrnější k životnímu prostředí. Podílejí se na zakládání záhonků a pěstování bylinek, ovoce a zeleniny.
V rámci tématu **prostředí školy** děti zkoumají vnitřní a vnější prostředí školy. Vyjadřují se k tomu, co se jim líbí a co ne. "Zkoumají", z čeho jsou vyrobené jejich hračky, které materiály v "MŠ" převažují. Zda je ve škole dost květin. Navrhují výzdobu, či úpravy zahrady.

Jak zacházet s vodou se s dětmi učíme v rámci tématu voda. Děti se dozví, jak voda "putuje" než se k nim dostane. Zjišťují, jak velkou mají spotřebu vody, navrhují jak vodou šetřit (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).

2.3 Metodika sedmi kroků

V rámci tématu v projektu se postupuje podle **sedmi kroků Ekoškoly**. Prvním krokem je **vytvoření Ekotýmu**. Ten je složen z dětí z každé třídy, učitelů, provozních zaměstnanců a v neposlední řadě z rodičů dětí. Je hnacím motorem projektu, tvoří "spojku", která předává informace mezi ostatní děti a rodiče v mateřské škole. Ekotým se pravidelně schází a projednává plány vedoucí ke zlepšení.
Klíčovou roli v projektu má koordinátor. Je to člověk, který je **hluboce přesvědčen o smysluplnosti projektu**, má dobré organizační a komunikační schopnosti a hlavně dokáže nadchnout pro Ekoškolu ostatní. Koordinátor ekotýmu sestavuje a je zodpovědný za to, že všichni v něm znají svou roli (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).
Na první schůzce se sejdou děti, rodiče a pedagogové. Všichni dohromady vytvoří pravidla, na jejichž základě bude ekotým fungovat. Pro děti je dobré vidět, že vzniknou pravidla, která budou platit nejen pro ně, ale i pro dospělé účastníky schůzek. Také se seznámí s jednotlivými kroky Ekoškoly, aby věděly, co je v následujícím období čeká. Rozdělí se role, tím se zajistí, že každý bude pro tým důležitý. Zvolí si zapisovatele - dobrovolníka z řady rodičů, který bude zapisovat průběh schůzky, návrhy, které na ní byly vzneseny; fotografa - (je třeba naučit některé dítě zacházet s fotoaparátem) ten bude pořizovat snímky ze schůzek; podle potřeby je možné vymyslet další funkce.

Druhým krokem je **analýza neboli šetření**. Cílem je zmapovat výchozí situaci. Děti se učí, že předtím než začnou realizovat změny, je třeba "určit", na jaké úrovni se nachází. Šetření by měl předcházet integrovaný blok, ve kterém se děti s tématem seznámí, pochopí souvislosti, začnou o něm přemýšlet. Pomoci při analýze mohou pracovní listy, které připravilo vzdělávací centrum Tereza a které lze stáhnout na webových stránkách www.eko-skolky.cz.
Za použití otázek z pracovních listů děti zjistí, jaké jsou silné a slabé stránky školy. Ty pak výtvarně ztvární. Důležité je, aby děti obrázkům rozuměly a uměly je vysvětlit (Sdružení Tereza, 2016).

Třetím krokem je **sestavení plánu činností.** Vychází se ze šetření, díky němuž byly stanoveny silné a slabé stránky. Ty se postupně rozpracují. Je třeba reálně posoudit, které slabiny je možné odstranit a které ne. Stranou se neponechávají ani silné stránky, ty je možné dále rozvíjet. Stanoví se cíl, ke kterému chce ekotým směřovat. Není třeba jich mít mnoho, zbylé oblasti může škola zpracovávat během následujících let.
Učitelé s dětmi rozepíší jednotlivé úkoly, které povedou k naplnění cíle. Každé dítě si vybere úkol, za který bude zodpovídat. Hlavní odpovědnost mají dospělí členové týmu, ale částečnou zodpovědnost mohou mít i děti.
Důležité je stanovit si termín splnění úkolu a popsat, jak splnění úkolu vypadá.
Děti s pedagogy opět plán převedou do obrázků. Analýza a plán činností by měly být vystaveny na viditelném místě, aby se na ně mohli podívat i rodiče. S plánem ekotým seznámí celou školu a do úkolů je zapojí (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).

Čtvrtým krokem v programu Ekoškoly je **sledování a vyhodnocování cílů**. Děti tak získávají zpětnou vazbu své práce. Rozvíjí svoji schopnost posuzovat výsledky své práce, pozorovat pokroky, hodnotit úspěchy a nacházet příčiny neúspěchu. Zároveň pedagog může dětem ukázat, že **chyba je příležitost ke zlepšení**. Pokud tým zjistí, že daná činnost nevede ke splnění cíle, může ji kdykoliv změnit.
Děti si zvolí piktogramy, které budou označovat splnění či nesplnění cílů. Ty budou doplňovat do plánu činností. Tak budou mít stále na očích, co se jim podařilo a co je ještě nutné realizovat (Sdružení Tereza, 2016).

Pátým krokem je **environmentální výchova ve výuce**. Ta je zakotvena v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Témata v programu Ekoškola se mohou stát součástí jeho naplňování. Je důležité, aby děti všem pojmům v rámci tématu rozuměly, aby chápaly souvislosti. K tomu slouží integrované bloky ve výuce, které by do ní měly vkládat všechny pedagožky. Zároveň by měly dětem nabízet neustále něco nového, aby byly stále zaujaté a v kontaktu s Ekoškolou a jejími tématy. Také je dobré děti nechat přicházet s vlastními návrhy aktivit a realizovat je (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).

Důležitou část programu Ekoškola tvoří šestý krok, a to je **informování a spolupráce**. Krok je zaměřen dovnitř i ven. O průběhu a výsledcích práce by měly být informovány

všechny děti, učitelé, vedení i provozní zaměstnanci. A nejen ti, ale i rodiče, široká veřejnost, zastupitelé a možní finanční podporovatelé. Díky spolupráci, informování a pořádání zajímavých akcí se do projektu postupně zapojuje celá škola. Informovat můžete skrze nástěnku, která by měla být dostupná, jak pro rodiče, tak i pro děti. Informace by měly být v takové formě, aby jim porozuměli i ti nejmenší. Další možností je web školy, místní noviny. Informace by měly být pravidelně aktualizované, je proto dobré, určit, kdo za co bude zodpovědný (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).

Posledním krokem v programu je **ekokodex**. Jedná se o soubor pravidel, která si třída nebo škola zvolí, že je chce dodržovat. Pravidla by měla vycházet z tématu, kterým se zabývají a z analýzy. Ekokodex je prací dětí, měly by chápat jeho smysl a důležitost. Vytvoří si je vlastními silami a nějakou zajímavou a srozumitelnou formou. Děti ho umístí tam, kde bude všem na očích. Zároveň je nutné pravidla často připomínat a z důvodu proměny dětí je aktualizovat. Ekokodex nemusí být pro všechny třídy stejný, je důležité, aby vycházel ze skutečných potřeb a reálných situací v MŠ. Zároveň se mohou během roku měnit, mohou se přidávat dle potřeby (Sdružení Tereza, 2007).

Pomyslnou "třešničkou na dortu" je možnost získání **mezinárodního titulu Ekoškola**. Jeho symbolem je zelená vlajka. Škola titul obdrží na dva roky, potom ho musí obhajovat. Podmínkou získání vlajky je dosažení dostatečné úrovně v kritériích, která sledují kvalitu naplňování všech sedmi kroků. Škola musí mít zpracovaná dvě témata. Hodnotitelé navštíví školu, která se o titul uchází a posuzují naplňování kritérií programu. Důležité je, aby děti uměly program představit, věděly, jaké jsou jeho kroky, co a proč dělají.

Ke každému kroku jsou vypsána jednotlivá kritéria, za která škola získává body. K prvnímu kroku patří vytvoření ekotýmu, aby každý měl, znal a vykonával svoji funkci, fungování ekotýmu a jeho pravidel, intenzita schůzek, porozumění sedmi krokům a programu.

V druhém kroku je nutné realizovat analýzu, zpracovat výsledky, vytvořit z ní výstupy a všechny s ní seznámit.

Dále je nutné vytvořit plán činností, jednotlivé úkoly charakterizovat, vytvořit cíle, realizovat je a seznamovat ostatní s výsledky.

Nelze opomenout ani vyhodnocování cílů a úkolů a jejich prezentace veřejnosti.

Mezi kritéria kroku environmentální výchova ve výuce patří začlenění témat Ekoškoly do třídních vzdělávacích plánů, vzdělávání učitelů.
Krok informování a spolupráce je naplněn, když škola podává kvalitní informace o Ekoškole a ukazuje svou činnost skrze nástěnky, informace v médiích a akce školy.
Je nutné mít vytvořený srozumitelný ekokodex. A umístit ho tak, aby byl všem dostupný .
Podrobně rozepsaná kritéria jsou uvedena na webu programu www.eko-skolky.cz.

2.4 Evaluace programu Ekoškola

Evaluace je proces systematického shromažďování a analýzy informací podle určitých kritérií za účelem dalšího rozhodování (Hendl, 2008, s. 291).

První testování programu v mateřských školách proběhlo v letech 2013 - 2014. Metodiku vytvořilo Ekocentrum Podhoubí. Osloveny byly mateřské školy, které v minulosti projevily zájem o environmentální vzdělávání. Na několikadenním semináři jim byla představena metodika programu. Testování proběhlo v 15 pražských školkách. V letech 2013 - 2015 realizovalo projekt "Ekoškolky - rodiče, děti a učitelé pro udržitelný rozvoj" vzdělávací centrum Tereza. Díky projektu proběhlo testování rozšířené metodiky v dalších mateřských školách v Olomouckém, Moravskoslezském a Zlínském kraji. Od ledna 2015 se program Ekoškola otevřel pro mateřské školy. Na testování navazovala evaluace programu (Činčera, Broukal a Broukalová, 2014).

Cílem evaluace bylo zjistit, jestli **zapojení dětí do programu Ekoškola má vliv na jejich postoje k životnímu prostředí** a jak **učitelky hodnotí zapojení třídy do programu.**
Výzkum měl kvantitativní a kvalitativní část. Pro děti byly připraveny dotazníky, které posuzovaly jejich postoje k životnímu prostředí. Původní dotazník "Ekoškolka" byl upravený podle nástroje CATES-PV, který se používá u předškolních dětí k zjišťování stejných proměnných. Jeho podobu mohly ovlivnit také učitelky, které byly do testování zapojené.
Děti dotazník vyplnily před zahájením projektu - v září a na konci školního roku. Stejný dotazník vyplňovala tzv. kontrolní skupina - děti z běžných mateřských škol, které do

projektu nebyly zapojené. Ty však nakonec nebyly do výsledků zahrnuté kvůli nízké reliabilitě.
S koordinátorkou programu v každé mateřské škole proběhly dva rozhovory. První v lednu, tzn. po třech měsících, kdy program probíhal, a druhý v květnu. První kolo rozhovorů proběhlo podle jedné osnovy, druhý rozhovor byl veden na základě zjištění z prvního rozhovoru.
Rozhovory byly analyzovány na základě kategorií - očekávání, kontext, strategie, hodnocení, zapojení, interpretace programu, bariéry. Byly následně modifikovány na zkušenosti, očekávání, problémy, role učitele, role rodičů, role dětí, převládající úroveň zapojení dětí, úspěch (Činčera, Broukal a Broukalová, 2014).

Při vyhodnocování dotazníků byl zjištěn **statisticky významný posun směrem k silnějším proenvironmentálním postojům dětí**. Na postoje dětí nemělo vliv pohlaví ani jejich členství v Ekotýmu. Ke zlepšení proenvironmentálních postujů došlo ve dvanácti testovaných školách z patnácti. Můžeme říci, že děti tvořily dvě skupiny. V první byly takové, které vykazovaly zlepšení prakticky ve všech oblastech dotazníku a pak byly takové, u nichž výpovědi kolísaly s propady u položek 4 (krmení ptáčků), 6 (dávání hraček dál), 7 (sbírání odpadků), 8 (třídění lahví) a 11 (vysazování rostlin).

Podle výpovědí učitelek byly mateřské školy rozděleny do třech skupin podle převládajícího způsobu zapojení dětí do rozhodování o cílech a aktivitách programu.
První skupinu tvořily mateřské školy, jejichž koordinátorky měly program “pevně ve svých rukou” a děti se staly pouze příjemci aktivit. Tyto učitelky zastávaly názor, že děti jsou příliš malé, aby mohly rozhodovat, proto rozhodovaly samy. Rodiče, kteří se účastnili schůzek, měli roli pomocníka, kladli dílčí návrhy, zapojovali se do činností školy.
Některé učitelky z této skupiny byly s programem spokojené, jedna učitelka uvedla přínos programu v ekologizaci a posílení vztahů s rodiči. Dvě učitelky hodnotily program negativně, nic nového jim nepřinesl.

Druhou skupinu učitelek, tvořily ty, které sice měly dominantní roli, ale byly přístupné

k návrhům dětí a poskytovaly jim částečnou míru autonomie. Děti se účastnily aktivit připravených učitelkou, ale mohly navrhovat aktivity, které by se jim líbily. Rodiče byli opět v roli poradců, mohli s učitelkou rozhodovat o směřování činností.
Některé školy byly motivovány, aby se jim podařilo environmentální výchovu v MŠ zavést nebo ji nasměrovat, jiné byly poměrně zkušené a chtěly načerpat novou inspiraci. S tím souviselo i jejich hodnocení. Nezkušené mateřské školy byly s programem spokojené. Školy, kde už environmentální výchova fungovala, hodnotily program pozitivně i negativně. Některé učitelky uváděly, že má příznivý vliv na postoje dětí k přírodě a že se jim podařilo posílit spolupráci s obcí. Další mateřské školy však změny k lepšímu nezaznamenaly, případně se domnívaly, že program je určen pro mateřské školy, které s environmentální výchovou začínají (Činčera, Broukal a Broukalová, 2014).

Do třetí skupiny byly zařazeny tři mateřské školy. Tam se učitelky snažily úkoly distribuovat mezi děti, jejich rodiče, provozní zaměstnance. Učitelky otevíraly témata, navrhovaly. Rodiče se účastnili schůzek ekotýmu, zapojovali se do činností, přicházeli s nápady. Jedna z MŠ již pracovala s demokratickým zapojováním dětí do rozhodování, druhá se dlouhodobě věnovala environmentální výchově a ve třetí kladli důraz na trávení času venku. Dvě MŠ očekávaly od programu metodiku pro zapojování dětí a rodičů, třetí komplexní, komunitně orientovaný program.
Všechny tři mateřské školy hodnotí program pozitivně. Podařilo se jim lépe zapojit rodiče a dosáhnout viditelných změn k lepšímu. Také má program pozitivní vliv na kompetence dětí (Činčera, Broukal a Broukalová, 2014).

Program Ekoškola byl zhodnocen jako úspěšný. Pomáhá mateřským školám vytvářet si vlastní koncepci environmentální výchovy a v důsledku posílit environmentální postoje dětí.
“Program současně vede ke dvěma různým interpretacím, kdy v první určuje cíle a aktivity učitelka a děti jsou v roli „příjemců“, zatímco ve druhé se děti účastní spolu s rodiči a učiteli na rozhodování. Přestože druhá interpretace představuje záměr koordinátorů programu, výsledky evaluace ukazují, že jde sice o reálnou, ale menšinovou alternativu” (Činčera, Broukal a Broukalová, 2014, s. 21).

Ve většině škol zůstalo rozhodování v rukou učitelů. Z výsledků výzkumu však vyplývá, že i tento přístup vedl k posílení proenvironmentálního smýšlení (Činčera, Broukal a Broukalová, 2014).

3 Dítě předškolního věku a environmentální výchova

Kapitola seznamuje s vývojem předškolních dětí a specifiky vývoje dětí předškolního věku v kontextu environmentální výchovy. Je doplněna výzkumy, které se týkají vývoje dítěte v souvislosti s environmentální výchovou.

3.1 Základní pojmy kapitoly

Nejprve je třeba charakterizovat základní pojmy.
Termínem osobnost rozumíme *"člověka se všemi jeho psychickými, biologickými i sociálními znaky. K osobnosti patří všechny psychické procesy, stavy a vlastnosti určitého člověka"* (Čáp, 1996, s. 9).
Vágnerová přidává, že osobnost je *"komplexní a relativně stabilní systém, který funguje jako celek, skládá se ze vzájemně propojených somatických a psychických vlastností a projevuje se v reakcích na různé podněty a situace, resp. v interakci s nimi"* (Vágnerová, 2010, s. 13).

Vývoj je proces proměny v průběhu času. Vývoj osobnosti zahrnuje dva navzájem spjaté aspekty - zrání a vzájemné působení jedince s prostředím. Zrání je proces ovlivněný dědičností. "*Týká se anatomických struktur, jejich fyziologických funkcí a elementárních psychických jevů"* (Čáp, 1996, s. 10). Vzájemné působení jedince a prostředí ovlivňuje zrání, jednota složek vytváří vývoj osobnosti.

Předškolní věk je vývojové stadium, etapa období od tří let do nástupu školní docházky (většinou do šesti let). Čáp, Mareš (2001), zdůrazňují, že jde o období výrazných pokroků.

"Období předškolní je nejpozoruhodnější etapou vývoje lidského jedince, spojuje vše, co bylo u dítěte vrozeno s tím, co se výchovou a učením stane zlatým mostem k budoucí dospělé osobnosti. Je to doba, na kterou si již v dospělosti vzpomínáme, ke které se vracíme, která zanechává v naší paměti již mnohé stopy" (Lisá, Kňourková, 1986, s. 174).

3.2 Vývoj osobnosti dítěte v předškolním věku v kontextu na environmentální výchovu

V tomto období dochází k počátkům utváření osobnosti dítěte, souvisí to s rozvojem sebeuvědomění. Jak uvádí Vágnerová (2000, s. 85) *"v předškolním věku začínají děti chápat sebe sama jako subjekt, a tak vzniká vědomí vlastní identity."*

Pro tento věk jsou charakteristické změny v tělesných, pohybových funkcích, v citovém i společenském vývoji, v poznávacích procesech. Nejvýraznější jsou však změny **ve vývoji osobnosti**.

Podle Jeana Piageta dětské myšlení od dvou do sedmi let patří do předoperačního stadia. Dítě napodobuje pravidla her starších dětí, ale hraje si samo a podle vlastní interpretace pravidel. Stadium je rozděleno ještě do dvou substadií.

Substadium **symbolického a předpojmového myšlení** probíhá u dětí zhruba od dvou do čtyř let. Dítě je již schopno uvažovat a mluvit o předmětech v symbolických pojmech, hrát si s vymyšleným prvkem, například při hře používá různé předměty jako náhradu za jiné předměty - "vaří" v kyblíčku písek.

Důležité je také vnímání časových souvislostí. Formování pojmů je složitý myšlenkový proces, jehož podstatou je třídění, srovnávání a zobecňování, tedy poměrně složité myšlenkové operace. Dítě ve věku dvou let používá tzv. předpojmy. Pes je pro něho především pes, který běhá doma na dvoře.

Od čtyř do sedmi let věku prochází dítě **substadiem názorného myšlení**. Dětské myšlení je nepřesné a málo flexibilní, nerespektuje zákony logiky. Jeho znaky jsou egocentrismus, fenomenismus, magičnost a absolutismus.

Egocentrismus je ***"****ulpívání na subjektivním pohledu a tendence zkreslovat úsudky na základě subjektivních preferencí"* (Vágnerová, 2000, s. 75). Dítě předpokládá, že celý svět je tu pro něj a kvůli němu. Proto je dobré při environmentálním vzdělávání se zaměřit nejprve na současnost a místa, která dítě zná.

Fenomenismus znamená, že dítě je fixováno na představu světa tak, jak vypadá. Svět funguje podle zjevných znaků. Dítě tak není schopno pochopit, že velryba není ryba.

Zároveň je dítě vázané na představu světa takového, jaký je v danou chvíli, představuje pro něj subjektivní jistotu, jde o tzv. **prezentismus**.

Magičnost je *"tendence pomáhat si při interpretaci dění v reálném světě fantazií, a tak jeho poznání zkreslovat"* (Vágnerová, 2000, s. 75).

Děti předškolního věku mají potřebu jistot, proto se u nich projevuje **absolutismus**, to je *"přesvědčení, že každé poznání musí mít definitivní a absolutní platnost"* (Vágnerová, 2000, s. 75).

S magičností souvisí i způsob zpracování informací dětmi. Děti oživují téměř vše, co se pohybuje, dodává věcem lidskou podobu, jde o tzv. **fyziognomismus**. Dále ve věcech vidí lidské bytosti, to je **personifikace** nebo ztotožňuje věci přímo s člověkem. Pak hovoříme o **antropomorfismu**. Uvedených projevů lze využít při přibližování světa přírody dětem. Avšak je nutné se vyvarovat násilného zjednodušování a vést děti k rozlišování mezi reálným a nereálným zobrazením.

Jedním z cílů environmentální výchovy je učit se přemýšlet nad důsledky svého jednání. Dítě v tomto věku však nedovede rozlišit časové ani prostorové vztahy. *" Existují pro ně jen místa, kde žije a pohybuje se, tzv. akční prostory"* (Horká, 1996, s. 22).

V tomto období se dítě vyznačuje značnou **labilitou chování a ambivalencí prožívání**. Stavy mají své biologické opodstatnění.
Děti jsou citlivé a vnímavé, což se promítá především do jejich vztahu k přírodě. Učitelé ji využívají pro vybudování vztahu k přírodě.

Podle typologie, kterou vytvořil L. Kohlberg, dítě spadá do prvního stupně prekonvenční úrovně. Dítě se vyhýbá neposlušnosti, protože za ní následuje trest. Vnímá dospělé lidi za nositele morálky, nechápe praktickou potřebu pravidel v běžném životě (Horká, 1996).

Vývoji dítěte v kontextu na environmentální výchovu se věnovaly i některé zahraniční výzkumy. Pro rozvoj environmentálních postojů je důležité se vzděláváním dětí začít již v předškolním věku (Cutter-Mackenzie, & Edwards, 2013).

Chawla a Cushing (2007) v závěrech svého výzkumu uvádějí, že předškolní věk je čas, kdy děti, pokud jsou správně vedeny, zažívají silné formativní zkušenosti, ovlivňující jejich pozdější zájem o environmentální témata. Důležité je pozitivní a podporující vedení a zároveň dítě musí vidět výsledky společného snažení. Příkladem může být sázení květin. Dětem vysvětlujeme, proč to děláme a jaký bude výsledek. Když vidí, že z malého semínka vyrostla krásná květina, je motivováno chování napodobovat.

Erdoğan a Erdaş (2012) zjistili, že děti v předškolním věku jsou mnohem více otevřené environmentálnímu pochopení než v pozdějším věku. V rámci environmentálního vzdělávání si mohou vyvinout smysl pro krásu a dovednost ji ocenit, pocit souznění s přírodou a respekt k jiným tvorům v přírodě. Toto vzdělávání nevede pouze k poznání, ale také odráží emocionální a behaviorální aspekty. Pokud dítě uvidí, že někdo šlape na květinu, tak nejen že ví, že se to nedělá, ale také se u toho nepříjemně cítí a je mu květiny líto.

Praktická část

4 Program Ekoškola v praxi

Kapitola je věnována charakteristice realizace programu Ekoškola ve vybrané mateřské škole. Poskytuje "návod", jak s programem pracovat.

4.1 Charakteristika mateřské školy

Škola je patrová budova nacházející se v klidném prostředí na okraji sídliště. Má čtyři prostorné třídy s kapacitou 112 dětí. Děti jsou rozděleny na základě věku. Dvě třídy jsou pro děti ve věku 2 - 5 let a dvě pro děti 5 - 6 let staré.
Celá budova je koncipována jako loď (v souladu s názvem programu školy "Jsme na jedné lodi"). Součástí školy je rozlehlá zahrada poskytující optimální podmínky pro pohyb dětí na čerstvém vzduchu. Disponuje zastřešenými domečky, které umožňují pobyt venku dětí i v mírném dešti. V blízkosti školy se nachází údolí řeky Vltavy, bohnický les, botanická a zoologická zahrada, což poskytuje příležitost k různým vycházkám i účasti na zajímavých programech. Mateřská škola bude pro zjednodušení v následujícím textu označována písmenem A.

4.2 Popis realizace programu Ekoškola

Mateřská škola A si zvolila pro rok 2017/2018 téma prostředí školy. Za pomocí pedagogů na všech čtyřech třídách školy byly děti zasvěcené do programu. Ze zájemců byl vytvořen ekotým. Byli osloveni také rodiče a podařilo se jich získat několik do týmu. Bylo dohodnuto, že schůzky Ekotýmu budou probíhat jednou za měsíc, poslední pátek v měsíci po obědě. Rodiče se zúčastní schůzky v září, lednu a červnu.
Členové ekotýmu jsou ze tříd nejmenších dětí Damián a Evička (ze třídy Chobotniček), Klárka a Nikolka (ze třídy Želviček) a ze tříd předškoláků Matěj, Štefánek, Adélka, Verunka, Evička (třída Delfínků), Štěpánek, Karolínka, Tomášek, Gábinka a Eda (ze třídy Mořských koníků), viz. obrázek 1, který vytvořili na první schůzce ekotýmu.

Na první schůzce si povídali o programu Ekoškola, co to znamená a obnáší, co je v následujícím roce čeká. Diskutovali o tom, jaká by mohli mít pravidla, odhlasovali ta, která se jim "líbila", a výtvarně je ztvárnili. Vymysleli pokřik: "Eko, eko, ekotým,

energii ušetřím.” Děti si vybraly role, které chtějí v ekotýmu zastávat - fotograf (pořizuje snímky z průběhu schůzky), zahradníci (mají na starost záhonky), nástěnkáři (jsou zodpovědní za vzhled nástěnek na chodbách MŠ). Do příštího setkání dostaly děti úkol, nakreslit svůj portrét hlavy do připravené kartičky, která pak bude vystavena na eko nástěnce.

Obrázek 1 - první schůzka Ekotýmu

Na další schůzku pozvali oslovené rodiče. Společně s dětmi je zasvětili do naší práce a vyzvali je k přemýšlení o tom, jak by se mohli do činnosti ekotýmu zapojit.

Potom učitelé všechny seznámili s tématem pro tento rok, a to s tématem prostředí školky. Formou dialogu děti s rodiči rozklíčovali, co všechno se pod ním ukrývá. Pak už se “šlo na věc”. Na tabuli sepsali, co se dětem a rodičům v MŠ líbí a co ne. Když došly nápady, tak děti i rodiče vyrazili na průzkum do prostor školy. Obešli zahradu, prošli celou školku a vyfotili vše, co se jim líbí i nelíbí, viz obrázek 2. Také si navzájem ukázali portréty, které děti měly za úkol namalovat. Po skončení schůzky si je vystavily

na své nástěnky v šatně. Na závěr děti dostaly úkol do svých tříd - vypracovat společně se svojí učitelkou a ostatními dětmi analýzu podle pracovních listů.

Obrázek 2 - Průzkum ve školce

Třetí schůzka ekotýmu byla věnována výsledkům šetření. Děti začaly pokřikem a krátkou zahřívací hrou. Pak se pustily do práce. Zástupci z každé třídy ukázali ostatním svou analýzu, porovnali je a vzali na vědomí věci, které děti vyfotily při průzkumu ve školce, a "vytvořili" jednu hlavní analýzu. Tu překreslili na jeden velký papír, tím se vynořily silné a slabé stránky prostředí mateřské školy. Děti dostaly za úkol přemýšlet o silných a slabých stránkách, jak eliminovat slabé a posílit silné.

Další schůzka navazovala na předchozí šetření. Formou brainstormingu děti předkládaly nápady. Všechny se zapsaly a pak dokreslily k analýze do plánu činností. Protože je nápady neuspokojily, rozhodly se, že uspořádají schůzku všech tříd, na které

budou děti seznámeny s výsledky analýzy a v duchu hesla ”víc hlav, víc ví” se s nimi poradí, jak postupovat, aby dosáhli stanovených cílů. Děti se nadšeně pustily do vymýšlení a porada byla úspěšná. Všechny nápad si učitelé pečlivě zapsali a uschovali na příští schůzku ekotýmu.

Na následující schůzce ekotýmu učitelky s dětmi zpracovávaly plán činností - zapsaly všechny úkoly, děti je překreslily do jim zřetelných piktogramů, stanovily odpovědnost za úkoly a termíny jejich plnění. Po tvrdé práci si zahrály krátkou hru na oddych. Každý správný tým má svého maskota, a tak si i tento ekotým v rámci ještě většího stmelení týmu rozhodl vyrobit společného maskota, který bude bdít nad ekotýmem. Každé dítě nakreslilo svůj návrh a hlasováním vybraly nejlepší, vymyslely materiál, ze kterého ho vyrobí a určily, kdo ho do příští schůzky zajistí.

Další schůzka Ekotýmu začala výrobou maskota, kterou měly děti přislíbenou od schůzky minulé. Potom učitelky s dětmi vymýšlely, jak budou zaznamenávat splnění a nesplnění úkolu. Vyhrál nápad dvou smajlíků. Vyrobily tedy jejich sadu a vydaly se k plánu činností, kde zhodnotily pokroky a označily je příslušnými smajlíky. Vzhledem ke změnám, které se jim zatím podařilo realizovat, se rozhodly opět uspořádat schůzku pro celou mateřskou školu.
Na schůzce děti ukázaly ostatním maskota týmu a seznámily je s výsledky společné práce. Ostatní děti se zdály být ohromené silou Ekotýmu, a to jim dodalo motivaci pokračovat v zajímavé, ale někdy úmorné a mravenčí práci.

Environmentální výchova do výuky je zařazována v rámci bloků, které jsou zařazené v plánu Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO). Každý rok slaví Den vody, Den stromů (viz. obrázek 3), Den země, které zapracovávají do týdenních vzdělávacích plánů. Na zahradě mateřské školy probíhají akce Vítání podzimu, Vítání zimy, Vítání jara a Vítání léta.

Obrázek 3 - Akce ke Dni stromů

V mateřské škole A je poměrně povedený systém informování. Děti a zaměstnanci se o aktivitách ekotýmu dozvídají na schůzkách celé školky, navíc jsou do dění zapojeni skrze úkoly, které jim přináší ekotým ze svých schůzek. Rodiče, kteří se účastní schůzek, mají informace "z první ruky" a ostatní se o týmu a jeho činnosti dozvídají na webu školky, skrze nástěnky, které jsou umístěné v šatně každé třídy. Jednou za čas také přispívají do místního časopisu.

Ekokodex vytvořily děti na začátku školního roku. Děti ve třídách vznesly návrhy, co všechno by se v něm mělo objevit a ekotým pak zvolil pět hlavních pravidel. Ta si vytvořila každá třída sama a umístila je na nástěnku v šatně, kde jsou na očích jak dětem, tak rodičům.

Plán environmentálního vzdělávání je v mateřské škole A přímo součástí školního vzdělávacího plánu (ŠVP), plán akcí je doplněn plánem environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO).

V mateřské škole projekt probíhá už od jeho počátku, a to od ledna roku 2016 (některé školy se připojily již v září roku 2015, školní rok 2015/2016 byl zahajovací). Z důvodu častých personálních změn se ještě škola k získání titulu nepřihlásila. Cílem školy není získání vlajky, ale zasadit v hlavičkách nejmenších semínka poznání o environmentální výchově. Působit na děti, které jednou budou rozhodovat o budoucnosti planety.

5 Výzkumné šetření

V kapitole je popsaný cíl výzkumného šetření a jsou stanoveny výzkumné otázky. Dále se věnuje metodologii výzkumného šetření a charakteristice výzkumného vzorku. Závěr kapitoly tvoří výsledky výzkumného šetření.

5.1 Cíle, otázky a hypotézy výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je zjistit, zda děti, které navštěvují Ekoškolu mají vytvořené "správné" postoje k životnímu prostředí prostřednictvím srovnání odpovědí z dotazníků dětí z Ekoškoly a dětí z běžné mateřské školy.

Pro dosažení cíle byly formulovány následující výzkumné otázky

Výzkumná otázka č. 1

Mají děti, které navštěvují mateřskou školu pracující v programu Ekoškola, více proenvironmentální postoje než děti z běžné mateřské školy?

Výzkumná otázka č. 2

Jsou významné rozdíly mezi odpověďmi děvčat a chlapců?

Výzkumná otázka č. 3

Mají více proenvironmentální postoje děti, které jsou členy Ekotýmu, než děti, které nejsou členy Ekotýmu, ale navštěvují školu pracující v programu Ekoškola?

5.2 Metodologie výzkumného šetření

K výzkumnému šetření byl využit dotazník, který byl vytvořen podle dotazníku Ekoškoly. Ekoškola vytvořila pro svou evaluační činnost dotazník pro děti. Jeho autory jsou Jan Smrčka ze sdružení Tereza a doc. PhDr. Jan Činčera, Ph.D., který vyučuje na Katedře environmentálních studií na Masarykově univerzitě. Podle potřeb byl upraven a s laskavým svolením autora použit. Výzkum je tedy kvantitativní. Z důvodu práce s předškolními dětmi byl pro získání přesnějšího obrazu dotazník doplněn následnými rozhovory se zkoumaným respondenty, kterým byly pokládány otázky, proč tak odpovídaly. Každý rozhovor trval přibližně 15 minut. Počet zkoumaných dětí byl

celkem 78, z toho 39 z mateřské školy pracující v programu Ekoškola a 39 z běžné mateřské školy.

Dotazník (viz. příloha A) obsahuje 14 dvojic obrázků, které představují dva odlišné styly chování. Děti označí křížkem okénko u fotografie, která více odpovídá jejich chování. Pro jejich lepší pochopení nejdříve označí dvojici obrázků, která je příkladová a do odpovědí se nepočítá. Učitel ke každé otázce čte popis situace na fotografiích (viz. příloha B).

Odpověď na první výzkumnou otázku bude zjišťována porovnáním výsledků dotazníků mateřské školy zapojené do programu Ekoškola a běžné mateřské školy.

Zda jsou rozdíly mezi odpověďmi děvčat a chlapců zjistíme porovnáním jejich výsledků z obou MŠ.

Zda mají děti z ekotýmu více proenvironmentální postoje než děti, které nejsou součástí ekotýmu, bude vyhodnoceno porovnáním jejich odpovědí.

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvořily děti z mateřské školy A popsané v kapitole Charakteristika mateřské školy. Průzkumu se zúčastnilo 39 dětí od čtyř let věku.

Druhý výzkumný vzorek tvořilo 39 dětí z mateřské školy, kterou budeme označovat písmenem B. Mateřská škola se nachází také na sídlišti v Praze. Je to čtyřtřídní škola s heterogenními třídami. Ekologickou výchovou se také s dětmi zabývají (v rámci povinného vzdělávání podle RVP PV), avšak ne v rámci programu Ekoškola.

5.4 Výsledky výzkumného šetření

Hlavním cílem práce bylo zjistit, zda to, že dítě navštěvuje mateřskou školu zapojenou do programu Ekoškola, má vliv na jeho proenvironmentální postoje.

V dotazníku bylo na výběr ze dvou možností, jedna možnost, která ukazuje na environmentální smýšlení a druhá, která je v rozporu s environmentálním smýšlením. Možnost, která ukazuje na environmentální smýšlení, je označena jako proenvironmentální odpověď.

Výzkumná otázka č.1

Mají děti, které navštěvují mateřskou školu pracující v programu Ekoškola, více proenvironmentální postoje než děti z běžné mateřské školy?

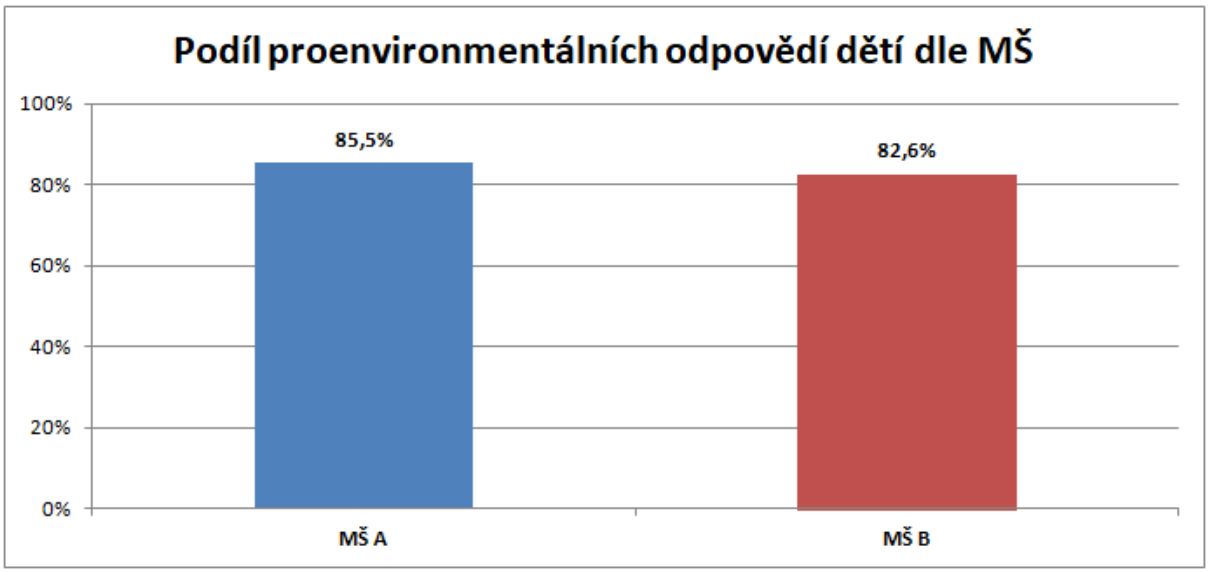

Obrázek 4 - Podíl proenvironmentálních odpovědí dětí dle MŠ

Obrázek 4 ukazuje, že více proenvironmentálních odpovědí měla MŠ A, která je zapojena do programu Ekoškola. Avšak vzorek dětí nebyl věkově zcela vyrovnaný.

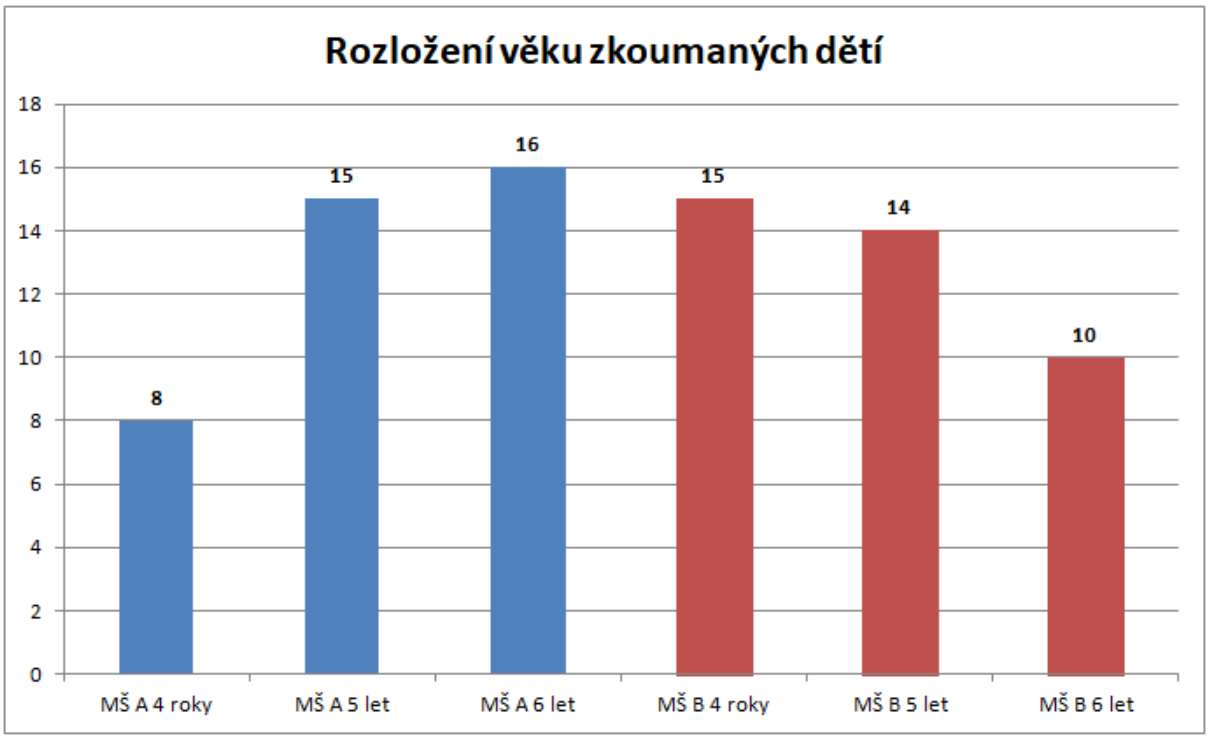

Obrázek 5 - Rozložení věku zkoumaných dětí

Na obrázku 5 je vidět, že v obou školách byl testován podobný počet pětiletých dětí (15 a 14 dětí), avšak v MŠ A bylo testováno 8 čtyřletých dětí a 16 šestiletých, zatímco v MŠ B bylo testováno 15 čtyřletých a 10 šestiletých dětí, což mohlo ovlivnit výsledky.

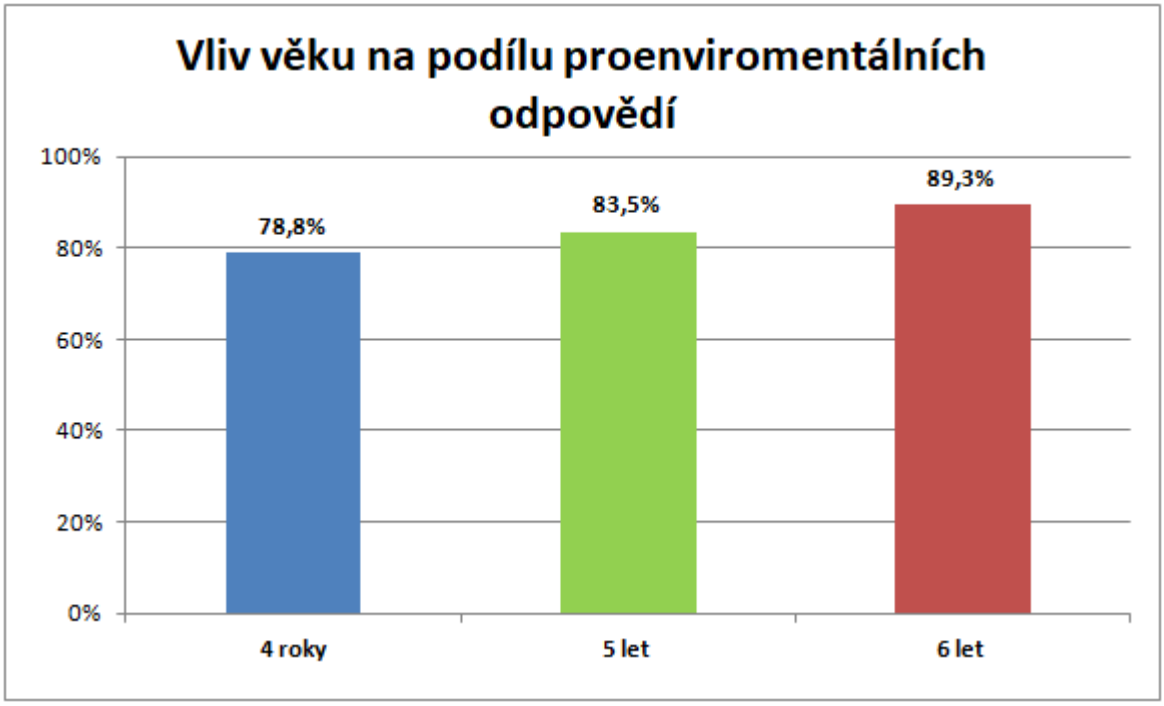

Obrázek 6 - Vliv věku na podílu proenvironmentálních odpovědí

Jak ukazuje obrázek 6, věk má zásadní vliv na odpovědi dětí. Souvisí to s rozvojem myšlení dětí předškolního věku popsané v třetí kapitole nazvané "Vývoj osobnosti dítěte v předškolním věku v kontextu na environmentální výchovu". S ohledem na kognitivní vývoj dítěte byly testovány děti, které dosáhly čtyř let věku. Při následném dotazování byl velký rozdíl v odpovědích čtyřletých a šestiletých dětí. Čtyřleté děti často odpovídaly, že to dělají, protože je to tak správně, protože se to dělá, protože se to dělat musí, je to podle pravidel. Šestileté děti často dokázaly říct, proč se to dělá.

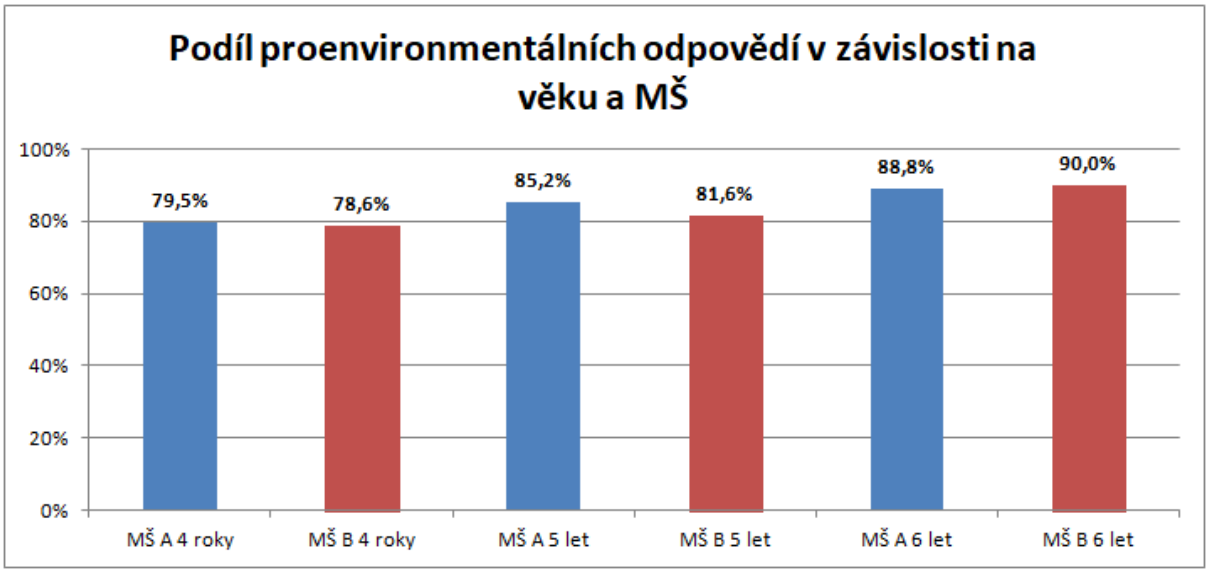

Obrázek 7 - Podíl proenvironmentálních odpovědí v závislosti na věku a mateřské škole

Nejpřesnější výsledky poskytuje obrázek 7, který ukazuje podíl proenvironmentálních odpovědí v závislosti na věku dítěte a mateřské škole. Ukazuje, že čtyřleté děti z MŠ A dosáhly o něco lepšího výsledku (79,5 % proenvironmentálních odpovědí) než děti z MŠ B (78,6 % proenvironmentálních odpovědí). Pětileté děti z MŠ A dosáhly lepších výsledků (85,2 % proenvironmentálních odpovědí) než děti z MŠ B (81,6 % proenvironmentálních odpovědí). Při porovnání šestiletých dětí je vidět, že lepších výsledků dosáhly děti z MŠ B (90,0% ku 88,8%). Můžeme tedy říct, že podíl proenvironmentálních odpovědí byl dosti vyrovnaný v obou mateřských školách a tedy více než na škole závisí na věku dítěte.

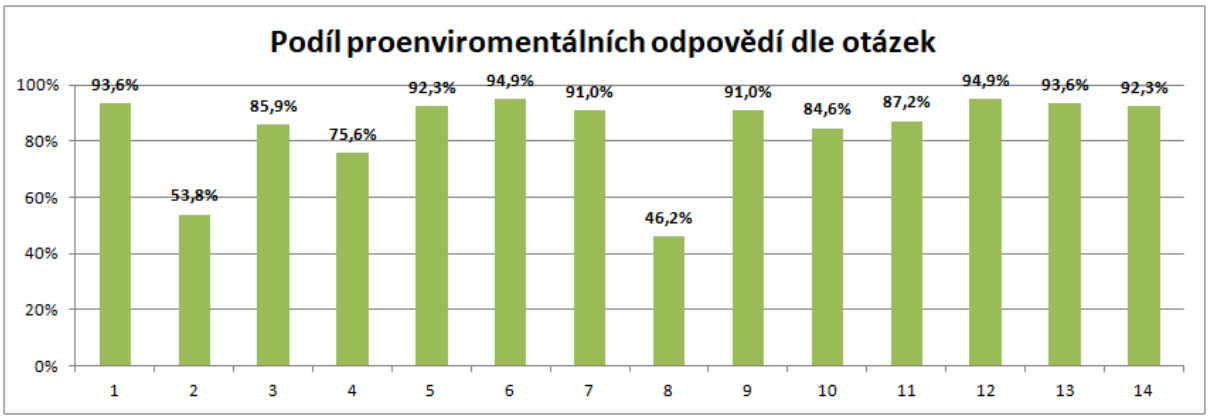

Obrázek 8 - Podíl proenvironmentálních odpovědí dle otázek

Zároveň je zajímavé se podívat na každou otázku s nižším počtem proenviromentálních odpovědí než 80% a pokusit se identifikovat, proč tomu tak bylo.

V otázce č. 2 měly děti vybrat, zda kreslí na jednu stranu papíru nebo používají obě strany. Některé děti odpovídaly, že kreslí jen z jedné strany papíru, protože když malují barvou, druhá strana obrázku by jim zašpinila stůl. Děti z MŠ A používají na kreslení hlavně "šmíráky", tzn. papíry, které jsou z jedné strany již potištěné, tudíž se na druhou stranu malovat nedá, avšak žádné dítě to ve své odpovědi neuvedlo. Děti často odpovídaly, že z druhé strany nemalují, protože se jim nechce, nebaví je to, bolela by je ruka.

V otázce č. 4 děti správně rozuměly problematice, že mají krmit v zimě ptáky, protože nemají dost potravy, ale často uváděly, že nemají možnost se o ně starat.

V otázce č. 8 děti odpovídaly, zda pijí raději vodu z vodovodu nebo vodu kupovanou. Některé děti odpovídaly, že pijí vodu z kohoutku, protože je zdravá, jiné že ji nepijí, protože je nepitná. Další pijí vodu z lahve, protože v lahvi se nevylije a můžeme si ji vzít na výlet.

Po důkladnějším zkoumání odpovědí dětí lze říci, že děti nejsou zvyklé používat papír z obou stran, často nemají zkušenost s krmítky a krmením ptáků.
Otázka číslo osm byla příliš komplexní. Děti tak místo zamyšlením se nad plýtváním plasty děti odpovídaly nad plýtváním vodou.

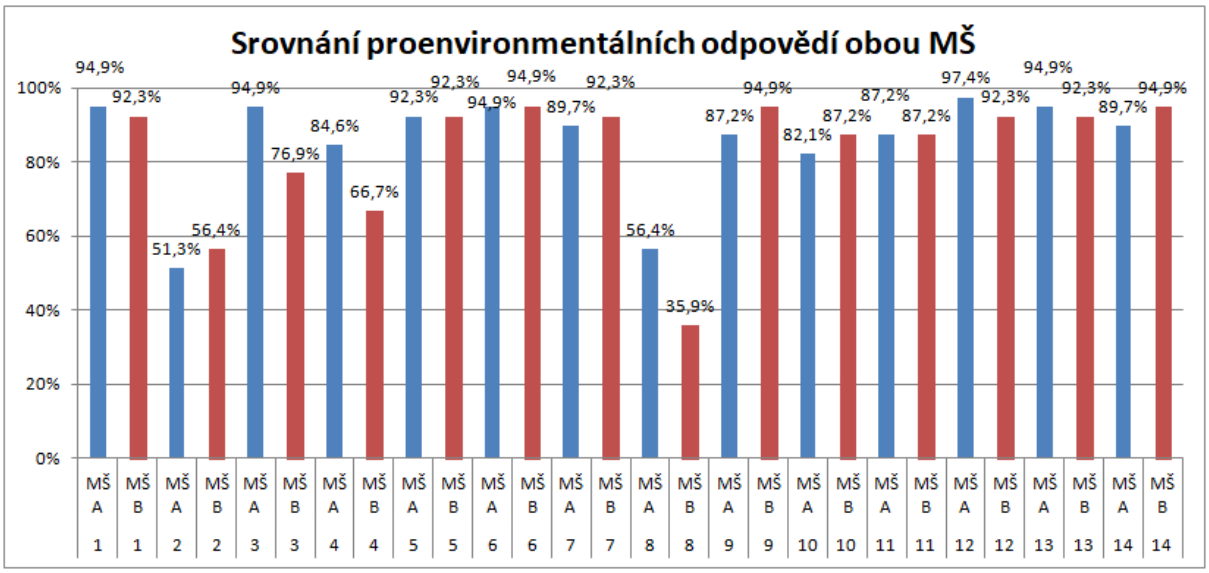

Obrázek 9 - Srovnání proenvironmentálních odpovědí obou MŠ

Obrázek 9 ukazuje, jak si vedly obě mateřské školy v každé otázce. Školy mohou z obrázku vyvodit závěry, čím je potřeba se ještě v rámci environmentální výchovy zabývat. Jak je uvedeno výše, je potřeba zohlednit, zda-li děti porozuměly otázce, což se v případě otázky číslo osm nestalo.

První otázka: **Dítě vlevo při čištění zubů vypíná vodu zatímco, dítě vpravo nechává při čištění zubů vodu téct.** Více proenvironmentálně odpovídaly děti, které navštěvují MŠ A (94,9% ku 92,3%). Jedním z důvodů může být, že v MŠ A používají při čištění zubů kelímky na vodu a díky tomu nemusí děti tolik pouštět vodu.
Děti často odpovídaly, že vodu vypínají, protože jí nechtějí plýtvat, protože za ní musíme platit, protože je vzácná. Některé děti se odkazovaly na pravidla třídy: *"Abych neplýtval vodou, to máme pravidlo."* Hezky to vystihl pětiletý chlapeček: *"Protože když jí necháme zapnutou, tak nebude voda."* Objevovaly se i kurióznější odpovědi: *"Vypínám vodu, abysme nevytopili dům."*
Obecně můžeme říct, že většina dětí chápala, že máme vodu vypínat, protože je třeba ji šetřit. A většina dětí uměla své stanovisko zdůvodnit.

Druhá otázka: **Dítě vlevo kreslí či píše pouze na jednu stranu papíru a druhou nechává prázdnou, zatímco dítě vpravo používá na kreslení či psaní obě strany papíru.** Lepších výsledků dosáhly děti z MŠ B (56,4% ku 51,3%). Důvodem může být i to, že děti v MŠ A používají na kreslení "šmíráky". Některé děti uváděly, že na druhou stranu papíru kreslí, aby to bylo hezké, aby nedošly papíry. Čtyřletá holčička odpověděla takto: "Jedna strana je pro maminku, druhá pro tatínka." Pětiletá holčička uvedla: *"Aby to bylo hezčí, aby nebyla jedna strana bílá."* Další děti uvedly, že kreslí na druhou stranu papíru jen, když se jim první strana nepovede. Děti, které odpovídaly, že kreslí jen na jednu stranu papíru, odpovídaly, že je to proto, aby barva, kterou nanesly na jednu stranu, neušpinila stůl nebo že se jim nechce, bolí je ruka.
V MŠ A se v rámci šetřením papírem používají "šmíráky" a ty se navíc rozstříhávají na papíry formátu A5.

Otázka třetí: **Dítě vlevo vyhazuje odpad podle druhu do různých košů na tříděný odpad, dítě vpravo vyhazuje všechny odpadky do jednoho koše.** Děti z MŠ A měly výrazně lepší výsledky než děti z MŠ B (94,9% ku 76,9%). Důvodem výsledku může být, že děti z MŠ A mají na každé třídě dobře označené kontejnery na tříděný odpad.
Po položení otázky proč děti třídí odpad, se často na dlouho zamyslely a pak odpověděly, že neví. Některé odpověděly, že se to tak dělá, je to správně, musí se to dělat. Chlapec, kterému je šest let, řekl: *"Já nevim prostě, ale dělám to všechno, jak má být."* Pětiletý chlapec odpověděl: "*Třídím, protože je to důležitý pro přírodu."* Čtyřletý chlapec jako důvod třídění uvedl: "Aby odpadky nebyly ve špatném koši." Zajímavou

odpověď uvedl šestiletý chlapec: *"Když to někdo hází do nějakých moří, tak je to neslušný a nějaký ryby by mohly umřít."*
Děti, které označily možnost, že netřídí odpad, často jako důvod uváděly, že mají jen jeden koš.

Otázka čtvrtá: **Dítě vlevo v zimě ptáky nekrmí, zatímco dítě vpravo sype v zimě ptákům na krmítko zrní.** Děti z MŠ A dosáhly 84,6% proenvironmentálních odpovědí, děti z MŠ B 66,7%. Důvodem výrazného rozdílu mezi oběma testovanými školami může být opět fakt, že děti z MŠ A mají na zahradě na každém oddělení jedno krmítko, kde pravidelně krmí ptáčky.
V důvodech péče o ptáky se děti více méně shodovaly. Šestiletá dívka řekla: *" Protože by ptáčci pak měli hlad a neměli by co papat."* Podobně to okomentoval i šestiletý kluk: *"Aby měli jídlo, protože v zimě neroste jídlo pro ptáčky."* Šestiletá holčička mazaně odpověděla: *"Krmím ptáčky, protože si přeju mít papouška."* Jiná šestiletá dívka mě velmi příjemně překvapila:*"Máme na chalupě hodně slunečnic a když ty semínka z nich sbíráme, tak jich máme víc, než chceme zasadit nových slunečnic, tak ty semínka dáváme ptáčkům."*
Děti, které vyplnily, že se o ptáčky nestarají, často odpovídaly, že na to nemají prostředky. Pětiletá dívka odpověděla: *"My nemáme zrníčka."* Šestiletá holčička pragmaticky uvedla: *"Nemám na to čas."* Logicky přemýšlela další šestiletá dívka: *"Máme dvě kočky a ty by je mohly ulovit."*
Obecně si myslím, že děti by rády krmily ptáčky, mají rády všechna zvířátka, ale jelikož to nezávisí jen na nich, tak k tomu někdy nedojde.

Otázka pátá: **Dítě vlevo si venku hraje rádo, zatímco dítě vpravo si venku hraje nerado.** Obě MŠ dosáhly stejných výsledků 92,3%. Odpovědi dětí byly moc potěšující. Odpovídaly, že chodí rády ven, protože je to tam baví, je tam zábava. Nejvíce je baví hrát si ve sněhu, což je pro pražské děti pochopitelné, protože si ho za zimu moc neužijí. Některé děti odpovídaly, že si venku rády hrají, protože jsou rády na čerstvém vzduchu. Šestiletý chlapec uvedl: *"Rád si hraju venku, protože venku si můžeme hrát na cokoliv chceme."*

Šestá otázka: **Dítě vlevo svoje hračky vyhazuje, když už si s nimi nechce hrát. Dítě vpravo dává svoje hračky jiným dětem, když už si s nimi nehraje.** Obě MŠ měly

vyrovnané odpovědi (94,9% proenvironmentálních odpovědí). Děti často odpovídaly, že hračky nevyhazují, protože je to škoda. Většina dětí na otázku odpovídala velmi prosociálně. Šestiletý chlapec řekl: *"Protože některé děti nemají svoje hračky, tak jim je dávám."* Pětiletý chlapec odpověděl: "*Nesmí se to vyhodit, nedělá se to."*
Opět si myslím, že děti chápou, že je lepší si hračky mezi sebou podarovat než je vyhazovat. Otázkou zůstává, co by odpověděly, kdybychom se jich zeptali, kterou hračku by si vzaly, pokud by si mohly vybrat mezi použitou a novou.

Sedmá otázka: **Dítě vlevo při odchodu z místnosti nechává rozsvícená světla, zatímco dítě vpravo světlo zhasíná**. Mateřská škola B měla více environmentálních odpovědí než MŠ A (92,3% ku 89,7%). Většina dětí odpovídala podobně jako pětiletá holčička: *"Zhasínám světlo, protože by se vysvítila žárovka."* Děti odpovídaly, že pokud necháme světlo rozsvícené, tak se vybije, rozbije. Čtyřletý chlapec má v problematice jasno: *"Zhasínám, abych neplýtval elektrikou."* Šestiletý chlapec zřejmě poučen rodiči odpověděl: *"Zhasínám, abysme nemuseli platit světlo."*

Osmá otázka: **Dítě vlevo rádo pije vodu z kohoutku, zatímco dítě vpravo má raději kupovanou vodu z PET láhve.** V této otázce 56,4% dětí z MŠ A odpovědělo proenvironmentálně a z MŠ B 35,9%. Myslím, že důvodem výrazného rozdílu v podílu proenvironmentálních odpovědí mezi oběma mateřskými školami, může být i to, že děti v rámci pitného režimu mají celý den k dispozici vodu s citrónem. Na zahradě v teplých dnech je pro ně připravena ve várnici studená obyčejná voda.
Děti často odpovídaly, že pijí vodu z vodovodu, protože jim chutná, je zdravá nebo je lepší než kupovaná. Jedno z dětí odpovědělo, že pije raději vodu z kohoutku, abychom neutráceli za kupovanou.
Děti, které odpovídaly, že pijí raději vodu kupovanou, odpovídaly že je čistá, chutná jim, je lepší než z kohoutku. Svérázný názor vyjádřila pětiletá dívka: *"Piju vodu kupovanou, protože z kohoutku je nepitelná."*

Devátá otázka: **Dítě vlevo nebaví sázet rostliny do země, zatímco dítě vpravo baví sázet rostliny.** Děti z MŠ A nasbíraly 87,2% proenvironmentálních odpovědí, zatímco druhá MŠ 94,9%. Je překvapivé, že více proenvironmentálních odpovědí získaly z MŠ B, protože děti z MŠ A pomáhají učitelkám na záhoncích před mateřskou školou. Mají

zde nasázené jahody, květiny nebo některé bylinky. Navíc má každá třída na své části zahrady svůj záhonek, který byl na podzim osázen tulipány. Děti jsou ke starání se o květiny vedeny, ale po čase ztrácejí o tuto činnost zájem. V druhé testované mateřské škole některé děti odpovídaly, že by rády sázely květiny, ale neměly k tomu příležitost. Čtyřletá dívka odpověděla: *"Baví mě sázet kytičky, protože chci abysme to na zahradě měli hezký."* Další čtyřletá holčička řekla: *"Baví mě sázet kytičky, protože u nás na zahradě sázíme lusky a ty jsou moc dobrý, a když jsou ze zahrady, tak můžeme jíst i jejich šlupky a ty jsou taky moc dobrý."* Zajímavý důvod, proč se stará o květiny uvedla šestiletá dívka: *"Ráda se starám o květiny, protože mě baví kopat díru."* Další děti, které odpovídaly proenvironmentálně, uváděly jako důvody, že kytičky jsou krásné, hezky voní, baví mě to. Jeden pětiletý chlapec odpověděl: *"Rád se starám o kytičky, protože chci pomoct babičce, která je stará, tak aby se nemusela tolik ohýbat."*
Děti, které odpovídaly, že je nebaví sázet květiny, často odpovídaly, že nemají zahradu, květiny, že to u nich dělá máma. Jeden pětiletý chlapec odpověděl: *"Mě to nebaví, protože bych byl od hlíny pak."*

Desátá otázka: **Dítě vlevo na noc lampičku u postele zhasíná. Dítě vpravo má rádo, když mu v noci svítí u postýlky lampička.** 82,1% dětí z MŠ A vyjádřilo proenvironmentální postoj a 87,2% dětí z MŠ B. Část dětí, které odpovídaly, že spí se zhasnutou lampičkou, to odůvodňovala tím, že by se jim při světle špatně spalo, případně, že by vůbec neusnuly. Část z nich uváděla, že by se vybilo světlo, že chtějí šetřit nebo že ho zhasínají, aby se nerozbilo. Šestiletý chlapec bystře odpověděl: *"Zhasínám světlo, abych si nemyslel, že je ráno, kdybych se v noci probudil."* Poeticky odpověděl čtyřletý chlapec: *"Spím se zhasnutou lampičkou, lépe se mi spí, mám pak krásnou noc."*
Děti, které usínají s rozsvíceným světlem, tak činí kvůli jejich strachům. Šestiletá holčička odpověděla: *"Spím s rozsvíceným světlem, protože se bojím, že mám pod postelí strašidlo."* Stejně tak odpověděl šestiletý chlapec: *"Spím s rozsvíceným světlem, abysem světlem zaháněl mimozemšťany."*

Jedenáctá otázka: **Dítě vlevo moc nebaví zkoumání přírody, zatímco dítě vpravo baví zkoumat přírodu**. Srovnatelný zájem o přírodu vyjádřily děti z obou mateřských škol (87,2% proenvironmentálních odpovědí).

Děti nejčastěji odpovídaly, že se o přírodu zajímají, protože je zajímavá, zábavná, líbí se mi, chci se o ní něco dozvědět. Šestiletá holčička v duchu názorného myšlení odpověděla: *"Zajímám se o přírodu, protože nechci, aby byla smutná."*Čtyřletá dívka zase uvedla: *"Zajímám se o přírodu, protože ráda pozoruju zvířátka a ptáčky."* Čtyřletý chlapec zase odpověděl, že se zajímá o přírodu, protože by rád viděl žížaly. Pětiletá dívka uvedla: *"Zajímám se o přírodu, abysme věděli nějaký druhy, co je co, abysme mohly jít rovnou do školy."*
Šestiletý chlapec odpověděl: *"Nezajímám se o přírodu, protože si chci radši hrát."*

Dvanáctá otázka: **Dítě vlevo se rádo stará o domácí zvířata, zatímco dítě vpravo se nerado stará o domácí zvířata.** Děti z MŠ A v 97,4% odpověděly, že se rády starají o zvířata, děti v MŠ B odpověděly kladně v 92,3%.
V MŠ A tato otázka získala nejvíce proenvironmentálních odpovědí ze všech otázek. Myslím, že všeobecně děti mají rády zvířátka a dalo se očekávat množství proenvironmentálních odpovědí. Avšak v MŠ B otázka nepatřila mezi ty, které získaly nejvíce proenvironmentálních odpovědí. Může to být tím, že v MŠ A mají děti živého maskota školy želvu Brusinku, takže všechny děti mají osobní zkušenost s živým tvorem i v rámci MŠ. Želvičku si děti s učitelkami půjčují do tříd a v teplém počasí ji také vypouštějí na zahradě do trávy, kde jí děti hlídají. Také každoročně jsou do MŠ pozvaní lidé s programy o zvířátkách i s živými zvířátky.
Mezi nejčastější odpovědi patřilo: staráme se o zvířátka, protože je to správné, mám je rád, jsou milá a hodná, aby neumřela, aby nám neutekla. Šestiletá dívka svou odpověď zdůvodnila tím, že chce být veterinářka. Pětiletá dívka odpověděla: *"Ráda se starám o zvířátka, protože je s nima sranda."* Šestiletý chlapec zase pečuje o zvířátka, protože ho baví je zkoumat. Krásně to vystihl šestiletý chlapec: *"Rád se starám o zvířátka, protože jsou to hezký stvořeníčka."*
Komplexně pojal otázku další šestiletý chlapec: *"Starám se o zvířátka, protože kdyby nějaké mohly vyhynout, abych je nenechal vyhynout."*

Třináctá otázka: **Dítě vlevo se nerado stará o květiny, zatímco dítě vpravo se o květiny stará rádo.** Děti z MŠ A dosáhly 94,9% proenvironmentálních odpovědí, děti z MŠ B 92,3%. Opět obě školy získaly velké procento proenvironmentálních odpovědí. Zase se ukazuje, že děti mají rády vše, co je živé. Tady se děti rozdělily na "praktiky", kteří odpovídali, že se starají o kytičky, aby neuschly, nezvadly, neumřely, neshnily,

aby vyrostly a na "romantiky", kteří odpovídali, že se o květiny starají, protože jsou krásné, hezky voní, mají je rádi. Mile odpovídala šestiletá dívka: *"Starám se o kytky, protože babička je má ráda, tak jí pomáhám, aby pěkně rostly."* V duchu polidšťování odpovídala čtyřletá dívka: *"Starám se o kytičky, aby neměly žízeň."* A pětiletý chlapec řekl: *"Starám se o kytky, protože nechci, aby zahynuly."*

Čtrnáctá otázka: **Dítě vlevo po sobě odpadky z přírody odnáší, zatímco dítě vpravo v přírodě odpadky nechává.** Lepších výsledků dosáhly děti z MŠ B (94,9% ku 89,7%).

Děti často odpovídaly, že odpadky po sobě z přírody odnáší, aby tam bylo hezky, čisto. Šestiletá dívka řekla: *"Odnáším z přírody odpadky, aby to za mě nemusely dělat jiné děti."* Jiná šestiletá dívka myslela na zvířata: *"Odnáším z přírody po sobě odpadky, aby to neohrozilo zvířátka."* Další šestiletá dívka myslela i na děti: *"Odnáším z přírody odpadky aby, kdyby bylo venku sklo, tak aby si to děti nezapíchly do nohy."* Čtyřletá dívka myslela i na bezpečnost: *"Odnáším po sobě odpadky z přírody, aby tam nebylo špinavo a nikdo po nich neuklouzl."*

Výzkumnou otázku č. 1, zda má zapojení se do programu Ekoškola vliv na proenvironmentální smýšlení dětí, můžeme zodpovědět tak, že členství v programu Ekoškola MŠ A nemělo významný vliv na proenvironmentální smýšlení dětí. Větší vliv na jejich odpovědi měl jejich věk.

Výzkumná otázka č. 2

Jsou významné rozdíly mezi odpověďmi děvčat a chlapců?

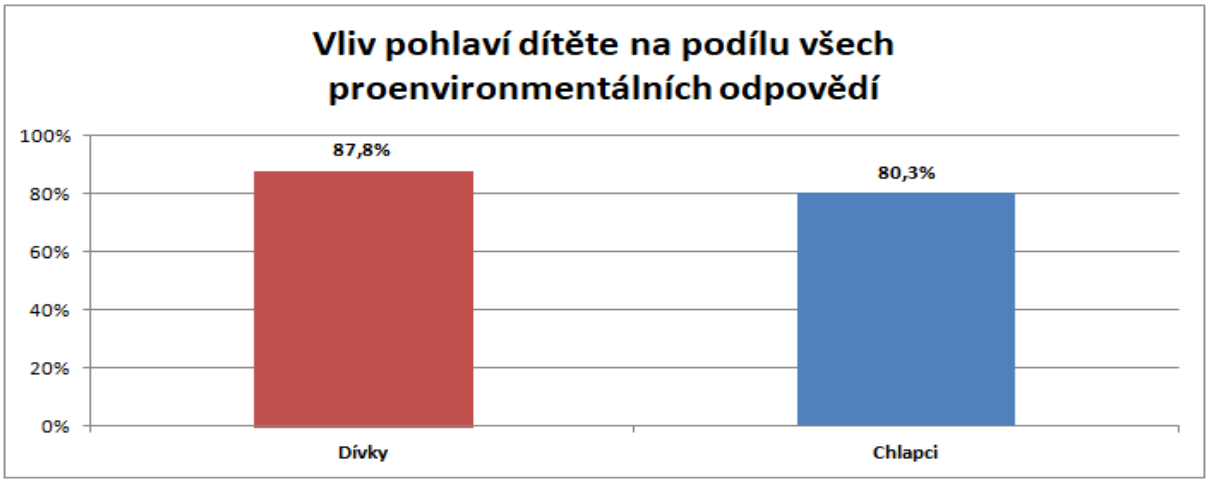

Obrázek 10 - Vliv pohlaví dítěte na podílu všech proenvironmentálních odpovědí

Obrázek 10 ukazuje odpověď na výzkumnou otázku č. 2. Děvčata odpovídala proenvironmentálně v 87,8%, chlapci v 80,3%. Důvodem může být větší vyspělost dívek nebo jejich větší soustředěnost. Dívky často rády spolupracovaly a bez problémů udržely pozornost po celou dobu testování (10 - 15 minut), oproti chlapcům, kteří se často ošívali a vrtěli na židli. Avšak je důležité vzít v úvahu věk s ohledem na výsledky, které jsou uvedeny na obrázku 6.

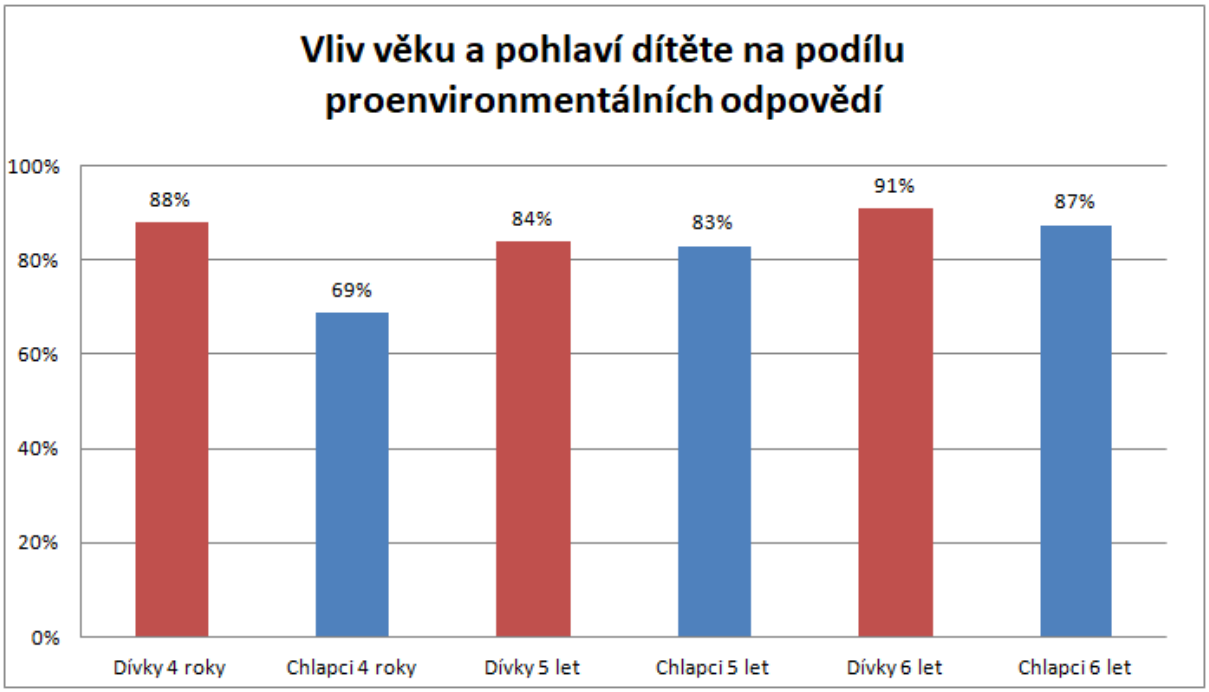

Obrázek 11 - Vliv věku a pohlaví dítěte na podílu proenvironmentálních odpovědí

Podrobnější informace poskytuje obrázek 11, který ukazuje, jak odpovídala děvčata i chlapci v závislosti na věku. Porovnáváme zde 12 čtyřletých dívek a 11 čtyřletých chlapců, 13 pětiletých dívek a 16 pětiletých chlapců, 14 šestiletých dívek a 12 šestiletých chlapců.

Takže šlo o téměř vyrovnaný vzorek dětí. Graf poskytuje zajímavé výsledky, mezi dívkami a chlapci pětiletými nejsou téměř rozdíly v odpovědích (dívky 84% proenvironmentálních odpovědí a chlapci 83% proenvironmentálních odpovědí). Totéž lze říci o dětech šestiletých, mezi děvčaty (91% proenvironmentálních odpovědí) a chlapci (87% proenvironmentálních odpovědí) je rozdíl v odpovědích 4%. Avšak mezi dívkami a chlapci čtyřletými je velký rozdíl (dívky 88% a chlapci 67%). Lze tedy říci, že pětileté dívky a pětiletí chlapci odpovídali podobně bez závislosti na pohlaví. Stejně

tak děti šestileté, šestileté dívky a šestiletí chlapci odpovídali podobně bez závislosti na pohlaví. Zůstává otázkou, proč vznikl takový rozdíl mezi odpověďmi čtyřletých chlapců a dívek. Když porovnáme odpovědi čtyřletých chlapců a dívek, můžeme říci, že dívky odpovídaly více konkrétně, více rozumně. Čtyřletí chlapci často odpovídali, že neví, protože se to tak dělá, protože je to hezké. Oproti tomu dívky například na první otázku, proč vypínají vodu, když si čistí zuby, odpovídaly: *"Vypínám vodu, aby se nevyplejtvala."; "Abych šetřila vodou." "Protože je to plýtvání."* Na otázku, proč vypínají světlo, když odchází z místnosti zase odpovídaly: *"Aby se nevybila žárovka." Abychom neplýtvaly, protože je to pravidlo." "Aby se světlo nerozbilo."*

Můžeme předpokládat, že čtyřleté dívky, které se zúčastnily výzkumu byly mimořádně bystré nebo mohly být ovlivněné snahou odpovídat "správně". Dívky často mívají větší potřebu než chlapci chovat se podle pravidel, tak jak si to přeje učitelka nebo rodiče.

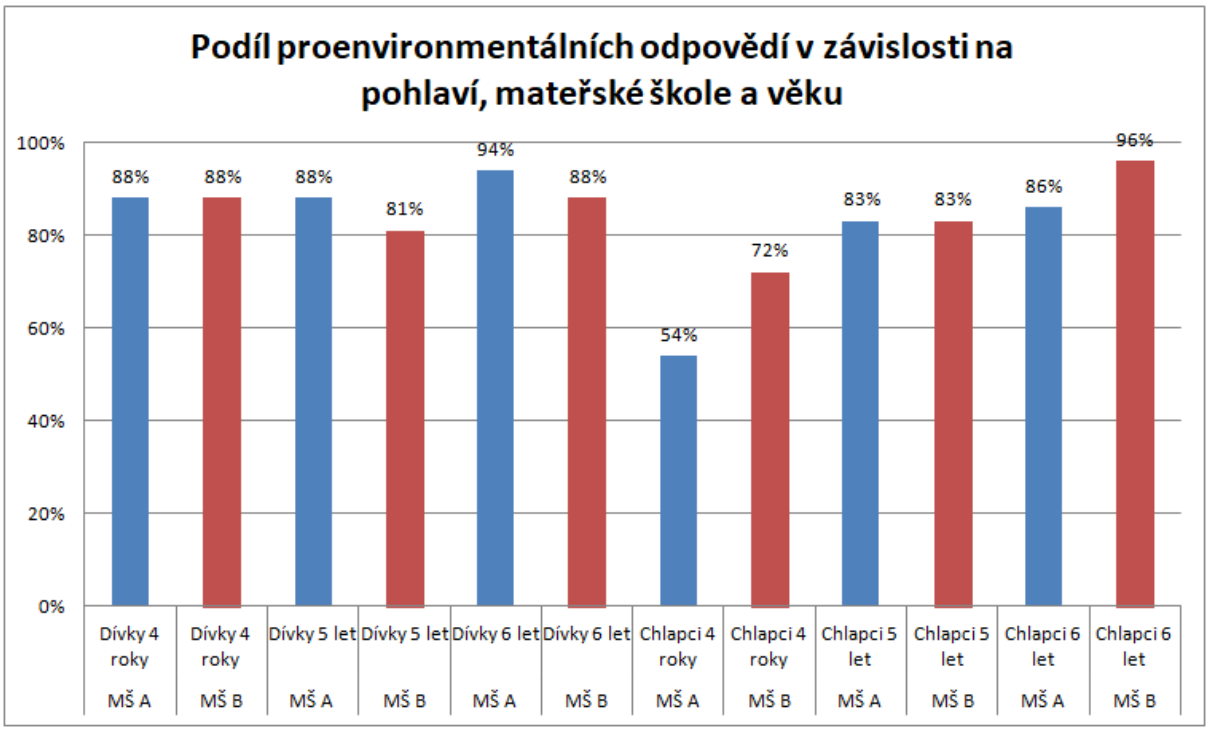

Obrázek 12 - Podíl proenvironmentálních odpovědí v závislosti na pohlaví, mateřské škole a věku

V obrázku 12 lze zjistit, že nejhůře odpovídali čtyřletí chlapci z MŠ A (54% proenvironmentálních odpovědí), čtyřletí chlapci z MŠ B získali 72% proenvironmentálních odpovědí. Zároveň je vidět, že mezi výsledky odpovědí čtyřletých dívek v rámci mateřských škol není rozdíl, obě MŠ získaly 88% proenvironmentálních odpovědí. Překvapivých výsledků dosáhli šestiletí chlapci z MŠ B, získali 96% proenvironmentálních odpovědí, což je více než měly šestileté dívky.

Šestileté dívky z mateřské školy A dosáhly 94% proenvironmentálních odpovědí, což je také skvělý výsledek a šestileté dívky z MŠ B získaly 88% proenvironmentálních odpovědí.

Závěrem, odpověď na výzkumnou otázku č. 2, zda bude rozdíl mezi odpověďmi dívek a chlapců, bylo zjištěno, že mezi dívkami a chlapci ve věku 5 nebo 6 let nebyl rozdíl v odpovědích. Avšak mezi chlapci a děvčaty čtyřletými byl velký rozdíl v odpovědích, dívky odpovídaly výrazně víc proenvironmentálně (dívky 88% proenvironmentálních odpovědí a chlapci 69% proenvironmentálních odpovědí). Důvody mohou být různé, chlapci se hůře koncentrují, dívky zase rády plní úkoly pro učitelky a chtějí všechno dělat správně, což mohlo ovlivnit výsledky.

Výzkumná otázka č. 3

Mají více proenvironmentální postoje děti, které jsou členy Ekotýmu, než děti, které nejsou členy Ekotýmu, ale navštěvují školu pracující v programu Ekoškola?

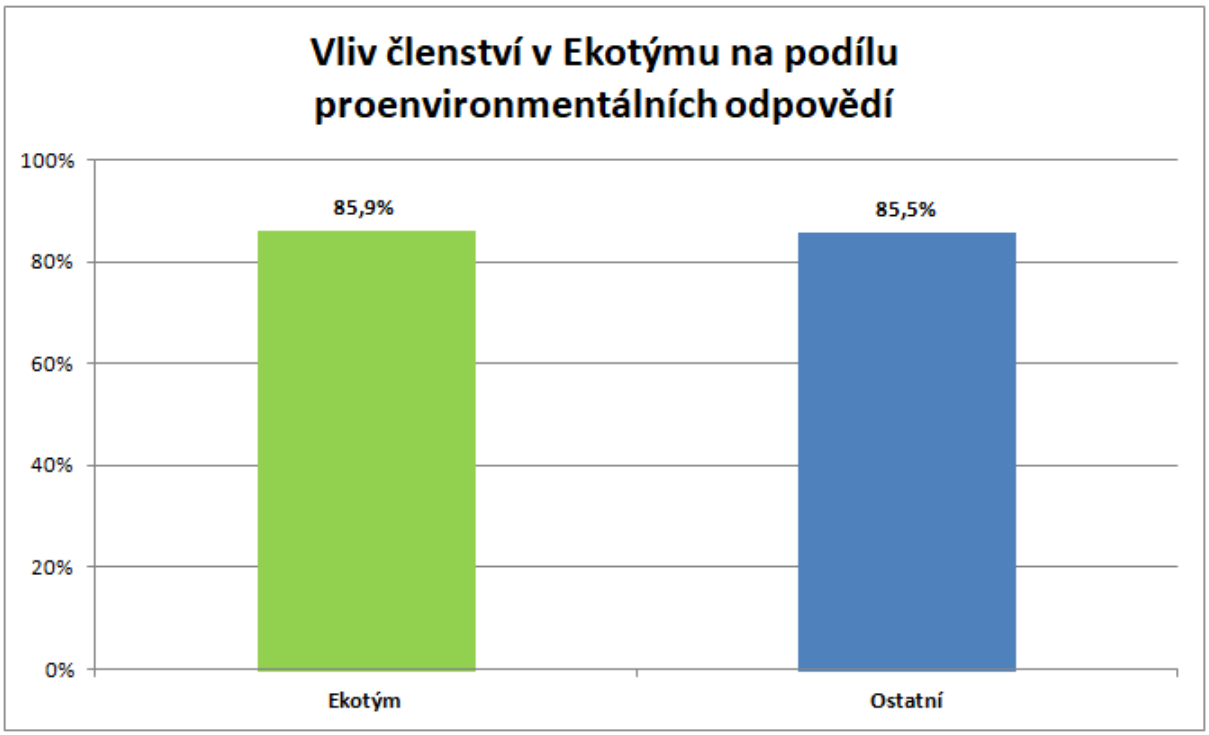

Obrázek 13 - Vliv členství v Ekotýmu na podílu proenvironmentálních odpovědí

Obrázek výše ukazuje, že mezi odpověďmi dětí z ekotýmu a dětí, které do ekotýmu nepatří, není prakticky žádný rozdíl. Děti z ekotýmu dosáhly o 0,4% lepšího výsledku než ostatní děti (85,9% ku 85,5%).

Výsledek koresponduje s výzkumem, který prováděla organizace Tereza. Zároveň je výsledek v souladu s cíli programu Ekoškola. Jeho cílem je učit všechny děti z mateřské školy ekologicky myslet a jednat. Cíle je dosahováno pomocí ekotýmu a učitelů.
Otázkou však zůstává, zda pozitivní proenvironmentální ovlivnění dětí přináší v MŠ A ekotým nebo více závisí na práci učitelek na třídách a jejich výchově v rodině. Vezme-li se v úvahu MŠ B, která v programu nepracuje a žádný ekotým nemá a přesto dosáhla téměř totožných výsledků ve výzkumu, zůstává otázkou, čím to je.

Odpovědí na třetí výzkumnou otázku, zda mají více proenvironmentální postoje děti, které jsou členy Ekotýmu, než děti, které nejsou členy Ekotýmu, ale navštěvují školu pracující v programu Ekoškola, je že mezi odpověďmi obou skupin nebyly významné rozdíly.

6 Shrnutí a diskuse výsledků výzkumného šetření

Cílem diplomové práce bylo zjistit vliv programu Ekoškola na rozvoj osobnosti dítěte mateřské školy. Postoje dětí byly zjišťovány prostřednictvím obrázkového dotazníku, který byl s každým dítětem vyplněn. Na základě dotazníku bylo provedeno doptávání na důvod jejich odpovědi. Šetření se zúčastnilo 39 dětí z mateřské školy A a 39 dětí z mateřské školy B. Mateřská škola A pracuje v programu Ekoškola, mateřská škola B je běžná škola. Vliv programu Ekoškola na environmentální postoje dětí byl zjišťován porovnáním odpovědí dětí z obou mateřských škol. Porovnání obou škol přineslo zajímavé výsledky.

Porovnání výsledků ukázalo, že děti z MŠ pracující v programu Ekoškola mají srovnatelné proenviromentální postoje s dětmi z běžné mateřské školy. Čtyřleté děti z MŠ A získaly 79,5 % proenvironmentálních odpovědí a děti z MŠ B 78,6 % proenvironmentálních odpovědí. Pětileté děti z MŠ A dosáhly lepších výsledků (85,2 % proenvironmentálních odpovědí) než děti z MŠ B (81,6 % proenvironmentálních odpovědí). Při porovnání šestiletých dětí je vidět, že lepších výsledků dosáhly děti z MŠ B (90,0% ku 88,8%). Můžeme tedy říct, že podíl proenvironmentálních odpovědí byl dosti vyrovnaný v obou mateřských školách. Vliv na postoje dětí má věk. Vliv programu Ekoškola na environmentální postoje dětí se neprokázal. Avšak výsledky v obou mateřských školách jsou potěšující, ukazují, že obě mateřské školy se environmentální výchovou zabývají a mají výsledky. Děti nejen že mají environmentální postoje, navíc ale velká část z nich dokáže říct, z jakého důvodu se tak chovají.

Otázkou zůstává, co ovlivňuje environmentální postoje dětí. Myslím, že jejich postoje jsou ovlivněné z velké části rodiči a učitelkami, které s dítětem pracují. Myslím, že práce Ekotýmu má svůj smysl, ale nemá na děti takový dopad, jako každodenní práce jejich učitelek.

V druhé výzkumné otázce jsem hledala souvislost mezi pohlavím dítěte a jeho environmentálními postoji. Ukázalo se, že mezi pětiletými dívkami a chlapci nejsou téměř rozdíly v odpovědích (dívky 84% proenvironmentálních odpovědí a chlapci 83% proenvironmentálních odpovědí). Totéž jsem vysledovala i u dětí šestiletých. Rozdíl mezi dívkami a chlapci byl 4%, děvčata získala 91% proenvironmentálních odpovědí a chlapci 87% proenvironmentálních odpovědí. Avšak u dětí čtyřletých nastal zlom.

Dívky s 88% proenvironmentálních odpovědí předčily svými výsledky pětileté dívky a chlapce a chlapce šestileté. Čtyřletí chlapci získali 69% proenvironmentálních odpovědí. V následných rozhovorech se čtyřletými dětmi se také objevily nevyrovnané odpovědi. Čtyřletí chlapci často odpovídali na otázku, proč to tak děláš, protože je to tak správně, protože je to hezké nebo nevím. Čtyřleté dívky většinou dokázaly svůj názor zdůvodnit. Důvodem může být nevyspělost chlapců z kontrolní skupiny, jejich nesoustředěnost nebo naopak vyspělost čtyřletých dívek ze skupiny. Dalším z důvodů výsledků může být snaha dívek se zavděčit učitelce, mít všechny odpovědi "správně".

Výsledky u pětiletých a šestiletých dětí korespondují s výsledky evaluace mateřských škol vzdělávacího střediska Tereza (uvedené v podkapitole 2.4 Evaluace programu Ekoškola).

Odpovědí na třetí výzkumnou otázkou je, že na environmentální smýšlení dítěte nemá vliv jeho členství v ekotýmu. Ukázalo se, že mezi odpověďmi dětí z ekotýmu a dětí, které do ekotýmu nepatří, není prakticky žádný rozdíl. Děti z ekotýmu dosáhly o 0,4% lepšího výsledku než ostatní děti (85,9% ku 85,5%). Avšak rozdíly mezi skupinami nejsou významné.
Výsledky jsou v souladu s hlavní myšlenkou programu Ekoškola - šířit environmentální myšlenky přes Ekotým do celé mateřské školy.
Zjištění také koresponduje s již zmíněnou evaluací.

Z odpovědi na třetí výzkumnou otázku vyplývá, že zásadní vliv na dětské postoje mají jiné faktory než je ekotým. Jedním z hlavních je věk a s ním související vyspělost dětí. Dále děti ovlivňují dospělí, kteří jsou dětem na blízku a které děti napodobují. Avšak program Ekoškola je výborný nástroj, který může pomoci nastolit změny v mateřské škole, který může učitelům ukázat cestu, na kterou se mohou s dětmi vydat.

7 Doporučení pro praxi

Děti z obou zkoumaných skupin prokázaly dobré proenvironmentální postoje. Oběma mateřským školám se daří naplňovat RVP PV v rámci environmentální výchovy. Avšak vždy je co zlepšovat a díky podrobnému rozpracování dotazníku lze určit, na čem mohou testované mateřské školy pracovat.

Mateřská škola A získala nejméně proenvironmentálních odpovědí v otázce, zda děti kreslí na jednu stranu papíru nebo na obě. Proto bych doporučila se na oblast šetření papírem zaměřit. Vhodné je dětem přiblížit, jak se papír vyrábí, kolik je potřeba dřeva na jeho výrobu, zjistit, jaká je spotřeba papíru ve třídě, vše dětem vysvětlit a pak společně s nimi navrhnout vhodná šetřící opatření. Pouze 56% dětí z mateřské školy odpovědělo, že více pijí vodu z kohoutku než vodu kupovanou v plastových lahvích. Učitelky by měly dětem vysvětlovat, že není dobré podporovat zvyšování produkce plastů. Mohou je vzít na exkurzi do prodejny "Bez obalu", kde se prodávají potraviny a drogerie bez plastových obalů.

Ostatní oblasti získaly nad 80% proenvironmentálních odpovědí, přesto některé zmíním. Učitelky také mohou zapracovat na tom, aby děti mohly v zimě krmit ptáčky. Většina dětí věděla, že je potřeba ptáčky krmit, ale chyběla jim osobní zkušenost. Například si děti v mateřské škole mohou vyrobit lojové koule pro ptáčky a pak je rozvěsit po zahradě a pozorovat, jak zrní postupně mizí. Další oblast, kterou je třeba se zabývat, je plýtvání elektřinou. Učitelky by měly upozorňovat děti na zhasínání světla v místnosti i lampičky před spaním. Velkým úkolem všech učitelek je probouzet v dětech zájem o veškeré dění, a to platí i pro přírodu. Učitelky mají mnoho příležitostí ukazovat dětem krásy přírody.

Mateřská škola B by měla zapracovat na podobných oblastech jako MŠ A. Nejméně proenvironmentálních odpovědí získala v otázce, zda děti více pijí vodu z kohoutku nebo kupovanou v PET lahvích. Další oblasti, na kterých by stálo za to pracovat, je oblast šetření papírem a oblast šetření elektrickou energií. Také je dobré více podporovat propojení dětí s přírodou, neboť pomalu zaniká. Děti z mateřské školy B nezazářily v otázce třídění odpadu, což je škoda, protože děti se snadno třídit naučí a baví je to. Doporučuji do tříd pořídit koše na tříděný odpad, případně je vyrobit a začít s dětmi odpadky třídit.

Myslím, že hlavní je jít dětem příkladem, vést je k tomu, aby se zajímaly o okolní svět, nechat je ptát se i přicházet si na věci samy a také nechat je zažít přírodu na vlastní kůži.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo popsat a vyhodnotit vliv programu na rozvoj osobnosti dítěte v mateřské škole.
V první kapitole teoretické části jsou definované základní pojmy, které s environmentálním tématem bezprostředně souvisejí.

Na ní navazuje druhá kapitola, která představuje Program Ekoškola. Jsou zde uvedeny jeho cíle zaměření i metodika celého programu. Program Ekoškola pomáhá mateřským školám naplňovat cíle v oblasti environmentálního vzdělávání, proto je mu věnována část kapitoly. Další část druhé kapitoly tvoří evaluace programu Ekoškola, jejíž výsledky jsou pak srovnávány s výsledky šetření v diplomové práci.

Je důležité brát v úvahu vývoj dítěte a jeho specifika a těmto otázkám se věnuje třetí kapitola práce. Popisuje jejich vnímání světa, chyby, kterých se při jeho interpretaci dopouštějí.

Praktická část se skládá ze dvou částí. V první je uveden popis praktikování programu Ekoškola v mateřské škole A, který může sloužit jako návod, jak projekt realizovat.

Druhou část tvoří výzkumné šetření, jehož cílem bylo zjistit vliv programu Ekoškola na rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku prostřednictvím srovnání odpovědí z dotazníků dětí z MŠ A a MŠ B. Výzkum nepotvrdil významnou souvislost mezi programem Ekoškola a environmentálními postoji dětí. Program Ekoškola však může sloužit jako vodítko, jak postupovat při vzdělávání dětí v environmentální oblasti.

Zdroje

BUREŠ, J., JAKUBKA, Z. a kol. (1996). Ekologická výchova v mateřských školách. Pardubice: Ekocentrum Paleta.

CENIA 2016. O environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě [online]. [cit. 2018-11- 14]. Dostupné z: http://www1.cenia.cz/www/evvo/o-evvo.

CHAWLA, L., & CUSHING, D. F. (2007). Education for strategic environmental behavior. *Environmental Education Research*, 13(4), 437–452. doi:10.1080/13504620701581539

CUTTER-MACKENZIE, A., & EDWARDS, S. (2013). Toward a model for early childhood environmental education: Foregrouding, developing, and connecting knowledge through play-based learning. *The Journal of Environmental Education*, 44(3), 195-213.

ČÁP, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál.

ČÁP, J. (1996) *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV. Psychologie (ISV).

ČINČERA, J., BROUKAL, V. a kol. (2014). *Závěrečná evaluační zpráva: Ekoškola pro mateřské školy*. Praha: TEREZA, vzdělávací centrum.

Eco-Schools: Eco-Schools 2016 [online]. [cit. 2018-1-14]. Dostupné z: http://www.ecoschools.global/

Eco-Schools Growing Strong in Russia [online]. 2017 [cit. 2019-3-2]. Dostupné z: https://www.fee.global/newsstories/2017/10/25/eco-schools-growing-strong-in-russia

ERDOGAN, M., & ERDAS, E. (2012). *Environmental Education in 2002 and 2006 Early Childhood Curriculum*, 3259–3273.

HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál.

HORKÁ, H. (1994). *Ekologická výchova v mateřské škole*. Brno: Centrum pro další vzdělávání učitelů MU v Brně.

HORKÁ, H. (1996). *Teorie a metodika ekologické výchovy*. Brno: Paido.

KVASNIČKOVÁ, D.(2013). *Základy biologie a ekologie: pro základní a střední školy*. Praha: Fortuna.

LEBLOVÁ, E. (2016). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál.

LISÁ, L. & KŇOURKOVÁ, M. (1986). *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha: Avicenum.

MÁCHAL, A. (2007). *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek.

MÁCHAL, A. (2008). *Malý ekologický a environmentální slovníček*. Brno: Rezekvítek.

Sdružení TEREZA: Eko-školky 2016 [online]. [cit. 2019-1-8]. Dostupné z: http://eko-skolky.cz/cz

Sdružení TEREZA: Ekoškola: Příručka dobré praxe 2007 [online]. [cit. 2019-1-8]. Dostupné z: http://www.ekoskola.cz/data/downld/379.pdf.

Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích (2003). Praha: Ottovo nakladatelství.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (2004). Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze.

SŮROVÁ, E., SMRČKA, J. a kol. (2015). *Ekoškola: Příručka pro učitele mateřských škol.* Praha: Tereza.

VÁGNEROVÁ, M. (2010). *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1832-6.

VÁGNEROVÁ, M. (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

Zákon o životním prostředí č. 17/1992 Sb. In: Sbírka zákonů č. 4/1992 Sb. Dostupné z: http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/5b17dd457274213ec12572f3002827de?OpenDocument.

Seznam příloh

Příloha A Dotazník

Příloha B Zadání dotazníku

Příloha C Původní dotazník

Příloha A - Dotazník

1

2

3

4

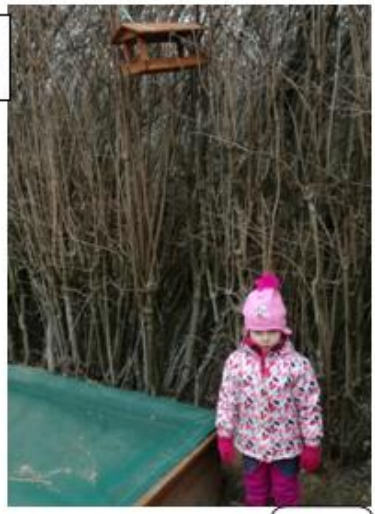

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

Příloha B - Zadání dotazníku

Číslo vždy koresponduje s dvojicí obrázků.

1. Dítě vlevo při čištění zubů vypíná vodu zatímco, dítě vpravo nechává při čištění zubů vodu téct.
2. Dítě vlevo kreslí či píše pouze na jednu stranu papíru a druhou nechává prázdnou, zatímco dítě vpravo používá na kreslení či psaní obě strany papíru.
3. Dítě vlevo vyhazuje odpad podle druhu do různých košů na tříděný odpad, dítě vpravo vyhazuje všechny odpadky do jednoho koše.
4. Dítě vlevo v zimě ptáky nekrmí, zatímco dítě vpravo sype v zimě ptákům na krmítko zrní.
5. Dítě vlevo si venku hraje rádo, zatímco dítě vlevo si venku hraje nerado.
6. Dítě vlevo svoje hračky vyhazuje, když už si s nimi nechce hrát. Dítě vpravo dává svoje hračky jiným dětem, když už si s nimi nehraje.
7. Dítě vlevo při odchodu z místnosti nechává rozsvícená světla, zatímco dítě vpravo světlo zhasíná.
8. Dítě vlevo rádo pije vodu z kohoutku, zatímco dítě vpravo má raději kupovanou vodu z PET láhve.
9. Dítě vlevo nebaví sázet rostliny do země, zatímco dítě vpravo baví sázet rostliny.
10. Dítě vlevo na noc lampičku u postele zhasíná. Dítě vpravo má rádo, když mu v noci svítí u postýlky lampička.
11. Dítě vlevo moc nebaví zkoumání přírody (Nejprve se zeptat, co je zkoumání přírody.), zatímco dítě vpravo baví zkoumat přírodu.
12. Dítě vlevo se rádo stará o domácí zvířata, zatímco dítě vlevo se nerado stará o domácí zvířata.
13. Dítě vlevo se nerado stará o květiny, zatímco dítě vpravo se o květiny stará rádo.
14. Dítě vlevo po sobě odpadky z přírody odnáší, zatímco dítě vpravo v přírodě odpadky nechává.

Zadání pro děti

Mám tady pro vás úkol, ve kterém je 14 obrázkových příběhů (ukázat příklad). Na každém jsou děti, které se chovají rozdílně. Jedno má něco rádo nebo něco dělá, zatímco druhé to nemá rádo, či nedělá. Například vlevo jsou děti, které si raději hrají venku než uvnitř, zatímco děti vpravo si raději hrají uvnitř. Chci vás poprosit, abyste si vždycky obrázky pozorně prohlédly. Pak se rozhodněte, jestli se chováte jako děti nalevo, nebo napravo. Nezáleží na tom, jestli jsou tam kluci nebo holky, ale na jejich chování, záleží na tom, co dítě na obrázku dělá. Například: na obrázku vlevo - já někdy nerada chodím ven, protože je mi tam zima, tak si vyberu, že jsem jako tyhle děti.

Příloha C - původní dotazník

1

2

3

4

5

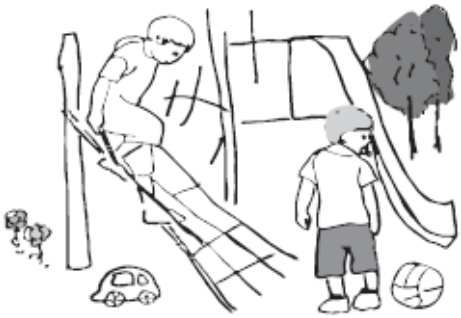

6

7

8

9

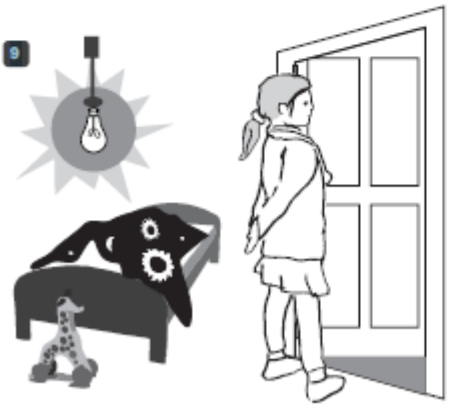

10

11

12

13

14

15

16

Vyplňuje učitel / učitelka:

Jméno dítěte: .....

Pohlaví: chlapec / dívka (zakroužkujte)

Datum narození (DDMMRR): .....

Je dítě členem Ekotýmu: ANO / NE (zakroužkujte)

Datum vyplnění dotazníku (DDMMRR): .....

Děkujeme za spolupráci!
Jan Činčera (Technická univerzita v Liberci) a Jan Smrčka (Sdružení TEREZA)